

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

Лажни цар Шћепан Мали
Историјско збитаје осамнаестог вијека

Сабрана дела Петра II Петровића Његоша

1. Пјесме
2. Луча микрокозма
3. Огледало српско
4. Горски вијенац
5. **Лажни цар Шћепан Мали**
6. Свободијада, Глас каменштака
7. Проза
8. Преводи
9. Писма
10. Биљежница
11. Тестамент
12. Речник мање познатих речи и израза
13. Поговор, Биографија, Библиографија

Сабрана дела приредио: Александар Лазић

Техничка припрема: Предраг Јаничић, Александар Гогић

Веб сајт: www.ppnjegos.com

2024 ©Александар Лазић, Предраг Јаничић, Александар Гогић

Лиценца. Овај електронски материјал заштићен је лиценцом
CC BY-ND (Creative Commons Attribution-NoDerivs):

<https://creativecommons.org/licenses/by-nd/4.0/deed.en>

Дозвољено је умножавање и стављање у промет овог материјала на било ком медијуму и у било ком формату, у било које сврхе, укључујући комерцијалне. При сваком коришћењу мора се навести овај извор на одговарајући начин и указати на ову лиценцу, а обавезно је навести ако су направљене било какве измене у материјалу. То се може урадити на било који разуман начин, али не у виду који сугерише да аутори изворног материјала подржавају било које измене или дистрибутера дела. Ако се преуређује, трансформише или надограђује овај материјал, онда није дозвољено његово умножавање и стављање у промет.

Садржај

	5
ПРЕДГОВОР	6
ЛИЦА	8
ДЈЕЈСТВИЈЕ ПРВО	10
ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО	
На Цетињу	10
ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО	13
ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ	15
ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО	16
ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО	19
ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО	24
ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО	26
ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО	27
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО	29
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО	34
ДЈЕЈСТВИЈЕ ДРУГО	38
ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО	
На Чево	38
ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО	40
ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ	42
ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО	45
ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО	46
ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО	48
ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО	50
ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО	54
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО	63
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО	63
ЈАВЛЕНИЈЕ ЈЕДАНАЕСТО	66

ДЈЕЈСТВИЈЕ ТРЕЋЕ	67
ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО	
На Цетињу	67
ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО	68
ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ	69
ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО	71
ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО	72
ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО	75
ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО	79
ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО	82
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО	85
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО	87
ЈАВЛЕНИЈЕ ЈЕДАНАЕСТО	90
ЈАВЛЕНИЈЕ ДВАНАЕСТО	92
ЈАВЛЕНИЈЕ ТРИНАЕСТО	93
ДЈЕЈСТВИЈЕ ЧЕТВРТО	95
ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО	
На Цетињу	95
ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО	96
ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ	99
ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО	106
ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО	110
ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО	113
ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО	114
ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО	118
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО	120
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО	122
ЈАВЛЕНИЈЕ ЈЕДАНАЕСТО	124
ДЈЕЈСТВИЈЕ ПЕТО	127
ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО	
У Скадар, у соби Мехмет-пашиној	127
ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО	129
ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ	131
ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО	133
ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО	136
ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО	137
ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО	139
ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО	144
ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО	145
Регистар властитих имена	147

Не пита се ко се како крсти,
но чија му крвца грије прси,
чије л' га је задојило мл'јeko.

Ne pita se ko se kako krsti,
no čija mu krvca grije prsi,
čije l' ga je zadojilo ml'jeko.

ПРЕДГОВОР

Шћепан Мали био је лажа и скитница, али је знамениту епоху у Црној Гори и у околини учинио именујући се рускијем царем. Његов живот још нико описао није, јербо се само у преданијама главна ствар садржава, а друге се ситнарије с дугијем временом губе. Документатах слабо се код нас налази, јербо по недостатку хартије често пута и листови светијех књига за фишеке су се употребљавали; стога се и о Шћепану на Цетињу није нашло ништа до ови листићи од игумна Мркојевића, којег оvdје fac-simile постављам.¹

Због важности догађајах и због чудноватости Шћепанове ја сам жељео штогод о њему написати. И, доиста, да случајем не пођох у Млетке у почетку 1847. године, не хтијах ништа вјернога о њему своме роду објелоданити.

Али у Млетке када дођох, потрудим се и којекако уљезем у огромну архиву бивше старе републике млетачке.

Господин Томазео усрдно прискочи, и би ми на руку; чувара од архиве, старога маркиза Солари, готово слободном и веселом горском поезијом и причањем замађијам, те ми добри старац почне по мојој ћуди играти; пет шест ваљатијех писарчићах три читаве недјеље по свима угловима од архиве копаше, и што год се могло наћ о чудноватом Шћепану и о другијем стварима односећи се Југословенства, све исписаше.

О Шћепану сам извјестија чиста сабрао из рапоратах Пасквала Цигоње, изванредног провидура которскога, која је достављао својој влади у Млетке. А провидур их је добивао од својијех ухода са свију крајева.

Што се пак тиче Порте отманске, каква је средства противу Шћепану употребљавала, то се види из рапоратах тадашњег посланика млетачкога при Порти

¹Факсимил је додат првом издању између корица и насловне стране, на засебном листу папира:

„Аџ 175 годѣ ѡвнѣ степанъ мали коегѣ поставише черногорци царемъ:
и царствова ѣ чернѣ горѣ 3 летѣ насрамотѣ тѣрацкомѣ царѣ ѡ свој ѣвропи
назѣи: и сего годѣ посла тѣрацки царѣ два насана везира ѣрменн-
скагѣ ѡсманскагѣ на чернѣ горѣ союзчисленнѣмѣ воинствомѣ » воеваше
на чернѣ горѣ: ѡсрамотно покоше ѡне великѣмѣ стѣдѣмѣ: ѡвенѣцѣнски
дѣскѣ посла :кз: тѣсѣцькѣ воинства помѣрѣ на чернѣ горѣ скѣпа заговор-
омѣ цара тѣрскѣга: и ѡннѣ срамотно вратнѣ ѡстѣднѣ: ѡвоѣ скон ѣвропи:
ѡцѣломѣ свѣктѣ ѡзвѣктно ѡвнѣ ѡстѣ вѣи ѡво пишѣ свонѣмаѣ ѡчнѣма
гледа: ѡнаарбатѣ мѣскѣ подносѣѣ: писѣ ѡздѣбѣ Мѣрковнѣчѣ своерѣчнѣ: и
пѣрѣвѣ тако вѣнѣ здравѣ и весѣлѣ: ѡмѣнѣ.

отманској, г. Јустинјани, и тадашњега вицеконсула у Скадру, г. Дуодо. Да све ситнарије овдје ставим што су ова тројица писали, дуго би било; али између истијех неке морам споменути да се увјере читатељи да у дјелу овоме мојега сопственога ништа није што није основано на причању народном и на рапортима више речене тројице.

Оно што народ прича види се у историју Милутиновића; а оно што речена тројица пишу, оно се само у архиви могло наћи.

На примјер, код њих стоји како је патријарх пећи с њега пострадао; како му је Симо Цетињанин са својом дружином барјаке руске направљао и на дар шиљао; како су му Дубровчани различите посланице, различита вина и богату портантину (носила) на дар послали. Тамо је Џаја папагао, сердар (граф) Бујовић; тамо је страдање Шћепаново код Арслановића у Херцеговини, подобно Мазепину; тамо су калуђери, који у шишу (штапу) писма из Русије доносе; тамо су по имену сви главари турски који се налазе у овоме дјелу; тамо је патријарх Есперијус са својом намјером; тамо је архимандрит барски Дебеља, Србин душом и тијелом; тамо је по други пут војска послата од Порте године 1774. – стотину тисућа војске под другим беглербегом румели-валисом, – да удари на Црну Гору. Но погибија Шћепанова све то развије и задовољи охолост турску. – Шта су јошт о овоме чудноватоме човјеку писали, именујући га негдје царем и негдје императором, човјек се мора управо чудити кад види какву им је маглу био угнао у тикву.

Ја сам ово дјело јошт 1847. године написао, а данас га на свијет дајем у Трсту на Спасовдан 1850.

Сачинитељ

ЛИЦА

ВАСИЛИЈЕ ЈОВАНОВИЋ БРКИЋ, патријарх српски

ВЛАДИКА САВА

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ, игуман

ЈОВАН АВРАМОВИЋ БЈЕЛИЦА, прото

АНДРИЈА ЂУРАШКОВИЋ, поп

МОНАХ

ШЋЕПАН МАЛИ, лажни Петар Трећи, цар русински

ГЕОРГИ КНЕЗ ДОЛГОРУКОВ, генерал и посланик царице русинске Екатерине Вторе

ВУКАЛЕ, сердар

НИКО МАРТИНОВИЋ, војвода

ЈОВО ПЕТРОВИЋ, сердар

ГРАФ БУЈОВИЋ, сердар бокоцоторски

ВУКСАН МИЛИЋ, војвода

ДРАГО ВУКОТИЋ, војвода

БЕГЛЕРБЕГ, серашћер румели-валиси

ОСМАН-ПАША, везир босански

КАРАМАН-ПАША ДУКАЋИНСКИ

ШУВАЈЛИЈА-ПАША

МЕХМЕТ-ПАША

КАДИ-АШЋЕР, врховни бојнички судија

МУЛА ХАСАН

ИМАН ХУСЕИН, свештеник турски

КАДИЈЕ

СМАЈО, татарин

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ ЊЕГУШ

БАЈО ГАВРИЛОВИЋ, четовођа цуцки

ПЕЈО МАЏАР, улак

СТРАЖАР

ВОЈНИК

СЛИЈЕПАЦ

ПАПАГАО

ПУК

КОЛО

ДЈЕЈСТВИЈЕ ПРВО

ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО

На Цетињу

1767. године у априлу доводе главари и многи народ Шћепана с Мирца на Цетиње. Јово Глуходољанин пред њим носи знаме руско; Перо Дрпа с прочима свира му у дилле; Бошко Томић и Марко Пјешивац пјевају из гласа.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

(Пред народом наслонивши се на мач)

Весели се, праху Немањића,
Немањића и Гребљановића,
јер ће ваше круне засијати
како јарко сунце на истоку,
5 знамена се ваша развијати
над велике ваше развалине,
потећи ће кржаве ријеке
од нечисте крви агарјанске,
опрат Србу љагу са образа.
10 Отвор'те се, витешке гробнице,
сама славо, само прибјежиште
по Косову српскијех јунаках,
ево зоре на ваше брегове
да нам општу обасја светињу
15 и аманет наше народности.
Сад пропојте, Високи Дечани
и лијепа лавро Студенице,
свети спомен из вјечне читуле
за слободу падшим јунацима.
20 Здружите се, громи и потреси,
земљи српској друго лице дајте,
е нечистом ногом окаљата.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Стан', сердаре, лаковјеран ли си.
Приђ' омјери, па ћеш искочити;
25 ко посрне, мудроват му бране;
није шала што се урадило.
Извео се народ из свијести,
узвијали Турци и Млечићи,
облачи се са свакоје стране;
30 узјарила браћа православна
около нас на четири стране.
Док поможеш, да се не одможе;
веће жалим бруке него муке.
Цар се каже, но ако узлаже –
35 та несрећа чему ће прилицат?!

СЕРДАР ВУКАЛЕ

Чему ће прилицат?
Ако ишта очи помагају,
и ако је игђе ишта било,
чисто знади, оче игумане,
40 цар је руски данас на Цетињу!

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Цар
О несрећо, да те Бог убије,
свагда си се на нас товарила!
Што је чему подобно и бива.
45 По чем' тако ти познаде чисто
цара главом у тога човјека?

СЕРДАР ВУКАЛЕ

У разлог се мало, аманет ти!
Ја у врећи мачку не купујем.
Ево има по године данах
50 откако је доша у Маине,
сва је земља њему поврвјела
са поклоном и са колачима;
доходе му дари небројени.
Котор му је послао барјаке
55 са крсташем орлом русинскијем,
а Дубровник ситне посланице,
посланице с цукром на товаре,

розолију и ципарско вино –
да се храни чим се потхранио;
60 наш патрика из Пећи питоме
спремио му на поклон брњаша,
свога хата како горску вилу,
златну купу Силнога Душана –
ока злата оку прима вина,
65 царска купа да с њом цар напија.
Колико је нашега народа
од Црнога до Сињег мора,
свак га зове царом и жељкује.
Ја сам њему посљедњи пошао
70 и видио што је и како је.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Великога чуда те ми причаш!
И по томе држиш га за цара?!
То је хука глупога народа,
ја ти зато пјан поигра не бих.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

75 Разуми ме, и дај ми казати.
Кад пођосмо у петак за њега,
у неђељу окупи се пука
у Маине тушта непрегледна,
изведи га ондје пред народом,
80 па изнађи око десетине
те су били у Петровом Граду
са владиком нашим Василијом.
Сви макоше душом и напретком
да је Петар и да га познају.
85 Не остави ни на то од муке,
већ ми брже у манастир пошљи;
донесоше лик Петра Трећега,
– свој лик узе, па поче плакати.
Свак заплака, и невоља бјеше:
90 виђи слику, а виђи прилику,
како да си разреза јабуку,
како што су двије капље воде;
него немој, оче, лудовати,
ни кобити срећу и поштење
95 цијелога нашега народа;

цар је, вјеруј, ал' како ти драго.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Би се, бруко, када имаш с киме.
Што му друго име не дадoste,
но вежете неслик с неприликом –
100 грдну главу на труп нејакашни.
Да ли на нос неће посрнути?
Би л', сердаре, гадно виђет било
труп ђетински с дебељевоm главом;
главу бичју на труп од јунета?
105 Но отвори очи те прогледај
што би могло до послијед бити.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

Хвала Богу, несрећна човјека!
На крај му се стат не може нигда:
у њега су куке и завраке
110 и мудрине неке из дубине,
што ни врагу на ум доћ не може.
И он мисли у његовој глави
да ми ништа слано не једемо.
Ма буд' ли сам ја, игумне, слијеп,
115 ка толики свијет ослијепи?
Хајде, оче, молим ти се с капом,
ти с очима тако бистријема,
да се ужа једнога држимо
и за вођом једнијем идемо,
120 јер су друге карте пропојале.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО

Владика Сава дође међу народом.

ВЛАДИКА САВА

Добро дошли, браћо Црногорци!
Свагда ми ве мило погледати,
нагледат се дивоте момаках,
нагледат се свијетла оружја;
125 смије ви се небо под којим сте,
смије ви се мјесто на кому сте,

а камоли вас љубеће срце,
па јошт срце нашега владике.
Ал' ме добро чујте и вјерујте,
130 рад бих био за што стећ не могу:
за овацах мојих три хиљаде,
за мојијех стотину воловах –
да вас данас на сакупу није,
јер се бојим бруке и грдила.

ВОЈВОДА НИКО МАРТИНОВИЋ

135 Рашта тако, драги господаре,
изненада нас забуши листом?
Сакуп овај на зло не приличи,
но на радост и на вјечну дику
цијелога рода ришћанскога.
140 Наша земља су чим се дичила
до слободом и до прибјежиштем?
Јербо нигђе спасенија нема
у свијету од тиранске ћуди
до у наше горе стијешњене.
145 У њима се досад утјецало
и тиранству по носу давало.
Рашта цару да је забрањено,
па јошт нашем цару православном –
ја се томе дочудит не могу!

ВЛАДИКА САВА

150 То би била брука и грдило
и похула на јуначку дику
да икому уток забранимо.
Он је мога утећ као многи,
али што се лажом претовари
155 и узвија народ на све стране –
то ми не да мира ни лијека,
то на добро изисти не може,
но на бруку и велику муку.
Цар је име велико, војвода!
160 Цар без царства – куд ће већа брука?

ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ

Изведоше међу народом Ника Ђурова, Марка Тановића, Вука Маркова и јошт њих десетак који су с владиком Василијом ходили у П.-Бургу и гледали Петра III-га да их чисто распитају је ли он.

ПОП АНДРИЈА ЂУРАШКОВИЋ

Чујте добро, наша браћо драга,
те сте скоро у Русију били
и гледали цара русинскога,
кумимо вас од неба до земље,
165 па унакрст земље и свијета,
кажите нам бистро и лијепо
је ли ово главом цар русински.

СВИ (из гласа)

Потежемо сви на нашу душу
да је ово главом царе Петре.
170 Када бјесмо оно у Русију,
сви смо једном сакупно отишли
код његова двора великога;
и он главом испред свога двора
шеташе се тамо и овамо
175 сав у срми и у чистом злату,
кратку пушку на руке носаше.
И цар Петар ак' ово не буде,
цијелом се хватамо народу
у све наше главе и имуће;
180 наше главе на огњу разнес'те,
а имуће народу у пиће.
А ето му облик под Маине:
да л' нијесте њега износили
и виђели – очи вам испале –
185 свеколико што је и како је.

НАРОД (из једнога гласа)

Цар је, цар је, чисто смо виђели.
Но, главари цијела народа,
хајте к њему те га доведите;
жели народ гледат га очима,
190 поздравит га и поклонит му се.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО

Оду главари у собу к Шћепану и воде га међу народом. Велика фиска од радости, грмљаве пушаках – чудо се ради. Начине му сједницу насред поља те сједне. Владика Сава подалеко од њега сједне, главари око њега дубе; а народ сав у гомили кругом стоји.

ШЋЕПАН (к народу)

Поздрављам те, витешки народе,
права дико рода славенскога,
огледало борбе нечувене,
195 пречишћена искро вјековима,
мучениче и жертво слободе,
прогнаниче за част од тиранах.
Што уради Исток са Западом,
какве страшне учини промјене,
какве силе сатрије вријеме!
200 Плијенише народи Римљане,
утопи се Грчка у баснама.
Какве мишце Осман испрелама,
з'јевајући да свијет прогута!
Бола, Куран утрије Славјане –
205 братске крви просипју ријеке.
Ко би икад мога вјеровати
да народац један без приправе
мож' остати и противу стати
дивљој сили, свих залах састави,
210 стамболскијех грубијех хаканех
и отровној сили вјеровања?
Поздрављам те, светињо славенска!

Целива земљу пред собом.

У тебе је моје спасеније,
а у мене твоја срећа сјајна;
215 све ћу оне испунит објете
које ти је мој велики предак²
торжествено за труд обрекао;
неће нигда благородна жертва
без обилног плода останути.
220 Поздрављам те, јуначки уточе!
Нека будеш и царским утоком –

²Петар Велики

ах несрећна цара раскруњена!

Плаче и сав народ плаче.

ПОП АНДРИЈА

Господаре, цио народ жели,
ако милост твоја извољава,
225 да му кажеш твоја странствовања
и рашта те с престола дигоше.

ШЋЕПАН

Хоћаху ме оженил Латинком,
да с њом мрсим петке и сриједе,
а ја не кћех никад ни довијек
230 своју чисту вјеру погазити;
вољех царство земно изгубити
но небесно да изгубим царство.
Тада мени круну одузеше,
хоћаху ми и главу узети.
235 Ја побјези ноћу без обзира;
знам – за мене уточишта није:
ко би смио, примити ме неће;
ко би хтио, примит ме не смије.
Хајде, смисли, баш у Црну Гору,
240 која ми је срцу понајближе;
примиће ме, а примити смију.
Те ја дођи срећно у Цариград
у једнога добра ришћанина,
све му кажи што је и како је.
245 Он ме кровом у кућу намјести,
док телали на свакоју страну
заурлаше по клетом Стамболу:
„Цар је руски негђе у сакрову
у нашем граду великоме.
250 Ко га цару на поклон доведе,
дава султан благо небројено,
нек га носи докле се надости;
ко л' га скрије али куд протури,
нове ће му муке ударити
255 којих нема у канон Османов.“
Препаде се мој кукавни газда,
дрктећи ми почне говорити:
„Да се можеш мишом прометнути,

260 сакрио те не бих никојако
од вражјега носа и претреса;
да се можеш тицом прометнути,
не би тебе крила унијела,
колике су куке и окуке,
265 док би на пут прави излетио.“
Препадох се да ћу погинути,
јер су језни Турци на Москове.
Но кад мрче, газда ме позове,
те ми скупа дућану његовом,
те он са мном у врећу памука,
270 замота ме и нареди красно,
па сјутрадан пет стотинах врећах
из Стамбола спреми пут Млетака,
те на броду са мном у памуку.
Из Стамбола у врећу побјегох,
275 а из вреће у Млетке изљегох;
те ја морем докле у Сплет дођем,
све за Гору Црну пропитујем.
Кад видјеше жбири и увода
што жељкујем и куд ми је срце,
280 ишћерај ме у Херцеговину;
те ја скитај тамо и овамо
докле дођи у Арслановића.
Не питају што сам ни откуд сам,
но питају кога сам заната.
285 – „Јахач добар, друго не знам ништа.“
– „Добро, Н’јемче, сјутра ћемо видјет;
ако слажеш, главом ћеш платити.“
Сјутрадан ми коња изведоше,
силна хата ка горскога дива,
290 некована и необјахана,
те халата Арслановић-аге.
Скупило се педесет Тураках
да гледају ка ћу погинути.
Ја појаши хата ка сокола,
295 понесе ме како вихор луди
куд сам шћеде и куд првом скочи.
Дан и ноћ сам на коњу летио,
док од силе и умора прште.
Ја отолен пјешке у беспуће,
300 дан четврти у Новоме сађем,

из Новога дођем у Маине
и ево ме, браћо, међу вама.
Са највише среће на свијету,
са гордога царскога престола
305 у несрећу најљућу упадох –
у скитање, срамотно страдање.
Презрела ме јоште срећа није
кад сам доша у своме народу,
за којим ми срце с усхићењем
310 у царскоме дому туцијаше.
Ах, судбе се по вјетру окрећу!

САВ НАРОД

Благо нама, наше сунце сјајно,
кад те срећа нама донијела!
Јошт нијесмо срећу изгубили
315 кад међу се цара видијесмо
наше крви, нашега језика.
За твој живот наше полагамо,
твоја ријеч наш ће закон бити;
на наша ћеш дјела видијети
320 нашу љубав Русиј' посестрими,
нашу љубав к твојој царској глави,
нашу љубав к твојој царској кући.

ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО

Доходи поклисар господина Обрјескова, посланика рускога у Цариграду и дава владици Сави писмо. Владика натмурен чита и каткад се пообјехне.

ШЋЕПАН (зажаренога лица)

Откуд писмо, господин-владико?
Какве ти је гласе донијело,
325 те нити си сјетан ни весео?
Да се Турци од мене не плаше,
али да ме Руси не пањкају,

да утока ни овђен не нађем?

Владици Сави га је тобож мучно обличити гдје је у кућу дошао.

ВЛАДИКА САВА

Да ... да ...

ШЋЕПАН

330 Ја не знадем што је то дакање,
но ја хоћу чисто и открито
да се збори преда мном и твори.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(владици Сави)

Што се стидиш од те паралаже?
Гостепримство да не увриједиш?
335 Код бестидна и срамотна лица
добродјетелъ немаде цијене.
Да л' не видиш куда он кубури?
Званијем се лажним освештава
те првенство неко присвојава.

*Хука и велика бука од Шћепана и свега народа; да прождру Мркојевића, али се
којекако умире, и народ иште да му се прочита писмо.*

ВЛАДИКА САВА (чита писмо)

340 „Освештени господин-владико,
и остали врховни главари
од народа храброг црногорског,
сверусинска велика царица
с душевном је скорбом разумјела
345 да се код вас јесте појавио
самозванац некакав лажави,
а под Петра Трећег именовом.
Свако знаде, ја мним и ви знате,
да се Петар Трећи преставио
350 јошт тисућу и седме стотине
и шездесет и друге године
у цвијету од живота свога,
од тридесет и шест пуних љетах
и стотину тридест и пет данах,
355 па ми дође висока наредба
да вам ову објавим истину.“

ШЋЕПАН (хитно)

Како ти се то писмо допада,
господине и владико свети?

ВЛАДИКА САВА

360 Ђаволико веома, Шћепане,
у ружан си поса загазио.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(владици Сави)

Не чудим се ја једној будали –
у свашто ће она загазити,
но се чудим нашим првенцима,
главом будућ једнога народа,
365 јошт народа свим злам изложена,
за каквом су отишли памећу,
какав их је вјетар узвијао.
Да л' не видиш чисто Црногорце
јер су злијем трагом обрнули?
370 Бадава су сви докази наши,
јавне лаже његове бадава –
ђаво им је очи засјенио,
ђаво им је свијест полокао.
Неки кажу да су га познали,
375 ђе се с пушком испред двора шета;
када цари с пушкама шетају?
С друге стране – снови и гатања
по свој су се земљи разасули
предскажујућ страшна собитија.

ВЛАДИКА САВА

380 Ово није ништа до несреће
и грехови неки сустигнули,
те је преврат доша и овоме,
ка све српско што се превратило.

ШЋЕПАН (народу)

385 Чујете ли оно мудровање?
Они су се мене уплашили
јере ћу им узет власт врховну,
па кад им се власт узме врховна,

предсказују страшну погибију
Гори Црној и њеној слободи.
390 Ко ће горе, вашу постојбину,
стрмоглавце игда окренути,
ка причају ови духовници?
Ко их може игда окренути
док су такви момци ка лавови?

Показује руком на народ.

395 Ко их игда може окренути
кад османском гигантском напрегу
пред горама овим крвавијем
челикове споне попуцаше,
када Осман, опити добићем,
400 у најлуђој својојзи пјаности,
Црну Гору с мора на Морачу
сву прекрива својим љешинама,
ал' јој образ оцрнит не мога?
Доходе им писма нечесова
405 те ме прате злбом и лажама;
мало им је, кривоклетницима,
е ми круну моју одузеше
и све царство, моју ђедовину,
но ме злоћом гоне по свијету
410 име царско да мени одузму,
те ми служи жалосном утјехом
у плачноме моме странствовању.

Јако плаче.

Чујте мене добро, Црногорци,
изнова сте мене зацарили
415 и дали ми Божју вјеру тврду
да ћете ме вјерно послужити,
а ја вама труде наградити.
Ви ме сада снова расцарите,
ал' накаж'те и прожен'те грдно
420 црну капу, ода зла бјелегу,
која лаже међу вама сије,
јербо среће није у народу
којим капа руководи црна.

*Старешине и сав народ скоче као бијесни и прожену владикау Саву, Теодосију
Мркојевића и њину дружину, којих у све није више од десетине било. Брже боље
потрче, узму владици Сави седамдесет воловах, подијели их народ.*

ШЋЕПАН

425 Слушао сам, вјерова нијесам,
да Кастриот на Пољу задримском
једним махом сабље и мишице
у околу храбре своје војске
воловску је главу одсјекао.
430 А то чудо данас са очима
ево виђех на Пољу цетињском:
Марковићу Лазо с јатаганом
одсјече је вољу ораћему
једним махом, ка главу купуса;
паде глава пред њим на пољану,
435 а страном се одваља трупина.
Средства људе чине великима;
и Скендербег не би онај био
да га Запад није потпирао.

Шћепан поставља уредбе по Црној Гори: озида седам кулах на врхове од Ловћена за спомен седам великих бојева црногорских с Турцима; просипље десет дукатах на друм (пут) крстачки да види смије ли их ко украсти, је ли му уредба јака; повраћа се окружен са свим главарима на Цетињу уз свирање дипалах и грмљаве пушака.

ШЋЕПАН (у скупу међу главарима)

440 Сад сам свету дужност испунио,
кад бесмртне дигох споменике:
седам кулах на седам планинах,
вјечни спомен за витешку дику.
Докле човјек по горама ступа,
докле сунце свој пут не изгуби,
445 дотоле се вијек протегнуо
храбријема оним јунацима
којима сам дига споменике.
Сада мало могу одахнути:
уредбу сам у земљу метнуо,
450 знадем народ да ме уважава;
просипа сам на путу дукате –
трећи дан се цијели нађоше.
Није стидно похвалит се право –
ја учиних што нико не мога
455 откад ове горе поникоше.

ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО

Долази патријарх пећки Василије Јовановић Бркић, спровођен од много народа, утекавши ноћу из постеле од Тураках који су били дошли да га одведу Караман-паши Дукађинском да га речени паша објеси или на колац удари због споразумјенија које је водио с Шћепаном. Патријарх приступи смирено Шћепану, а овај сједи, прима га као цар, гордо, не сусретавши га.

ПАТРИЈАРХ

Благо мени и роду српскоме,
Богом проста моја страданија!
Нити жалим стада ни престола,
нити лавре, грађу Немањића,
460 када цара виђу на Цетињу,
над њим барјак, царско знаменије!

Шћепану се вија царски барјак на кули.

Имао сам рашта пострадади
и трпјети муке свакојаке.
То сам свагда у Бога просио
465 да му виђу ја помазаника;
жеља ми се данас испунила,
сад ми жао није умријети.

Плаче патријарх од радости; чини му Шћепан руком знак да сједне, патријарх сједа.

ШЋЕПАН

Захваљам ти, поштена старино,
за велико твоје усрдије;
470 твоје жртве и твоје трудове
Бог и ја ћу знати наградити.
Такови су ријетки пастири
који радо собом и имућем
притијечу на олтар народњи.
475 Глас је општи мени потврдио
страданија твоја нечувена
на острву Ципру заточником;
но нам од њих штогод пораскажи,
да мучења спомен дијелимо,
480 да ти души буде полакшије.

ПАТРИЈАРХ

Господаре, наше сунце јарко,
када зачух да си ти дошао

у нашему крају и народу,
засјаше ми лавре Немањића,
485 у рај ми се претвори Рација,
српска света земља Палестина;
исто ми се срце обрадова
ка да Душан велики устаде,
ка да Србе позва на освету;
490 ја ти пошљи онај колач мали,
да имадох круну Немањића,
шћах ти круну на дар отпремити.
То се зачу у равну Рацију
да ти спремих велике поклоне:
495 царску купу и хата мојега.
Скочи грдни мучитељ христјански,
од Рације паша Карамане,
ухвати ме ноћу у Дечане
и свежи ми руке наопако,
500 и спремиме Турком свезаного.
Бацисхе ме Ципру на отоку.
Кад ми бјеле развезаше руке,
сви ми нокти с руках попадаше.
Ту тавновах четири мјесеца
505 под подругом и под мученијем;
све сам дане у плач проводио
молећи се небу милосноме
да ми душу узме из тијела,
избави ме муке песијанске.
510 Кад се мјесец напуни четврти,
пуштише ме из клетога ропства.
Како дођох у патријаршију,
јошт с вечера пођем у постељу.
Тек сан први бијах дохватио,
515 док затрупа неко на вратима;
кад али је момче од христјанах,
утреса се као прут над водом:
„Бјеж’ за Бога, прсвети патрика!
Ноћас татар стиже из Стамбола
520 поганоме паши Караману
да ти живот узме на мукама,
на конопу ал’ на клетом коцу –
и сад ће те ухватити Турци.“
Ја побјези у чему се нађох,

525 не одмакох ни стотину кроках,
а манастир опасаше Турци.
Стаде писка јадне калуђере
и црковне проче служитеље.
Ништа не знам што се учинило,
530 јесу ли их Турци погубили
и бијелу цркву разурили.

Плаче и сви наоколо плачу.

ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО

ПОП АНДРИЈА ЂУРАШКОВИЋ

Боже драги, на свему ти хвала,
какве власти дарова ђаволу!
Ма ако смо за грех прађедовски
535 закривили да се измучимо,
ма нијесмо да се истражимо.
Јер ако се листом истражимо,
ко ће ти се за гријех кајати
који паде на српско кољено?
540 Ко ли ће ти уживат милости
кад се једном на Србе смилујеш?

ШЋЕПАН

Лакше, попе, куд си загазио?
А ево си, опрости ми, Боже,
ка да с Богом правду започео.

ПОП АНДРИЈА

545 Невоља је, драги господаре,
да изиде човјек из свијести
што се чини на свакоју страну;
ка невиност страда од тиранства,
како плаче правда пред неправдом.
550 Опрости ми, Боже свемогући,
ка да ни ти главу не обрћеш
што се чини по земљи несрећној,
ка да ти је то најмања миса,
кад неправду сатријети нећеш.

ШЋЕПАН

- 555 Стани, попе, да те разаберем.
У Бога је тренућ што и вијек,
у Бога је вијек што и тренућ;
друкчије се рачуна на небо
но на земљу што ми рачунамо.
- 560 Божја дјела распитат је трудно.
Да л' не читаш његову таину
и у моју судбу нечувену?
Може бити да сам ја месија
доведени руком невидимом
- 565 да зла ова листом утаманим,
да неправде разрушим олтаре,
да подигнем и окруним правду,
да саберем стадо разагнато.

Патријарх устаје на ноге и чита „Слава въ вышнихъ Богу“.

ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО

Доходи момче непознато и даје Шћепану писмо. Шћепан га дава попу Андрији да га прочита. Каже поп – на писму не има потписа и хоће ли на глас читати. Шћепан даје знак да чита.

ПОП АНДРИЈА (чита писмо)

- „Вашем царском величаству поклон!
570 Безимењак ово вама пише,
безимењак, ама Србин прави.
Без преваре нек ти је на знање:
страшна ти се скувала попара.
Млетке су је добро осолиле,
575 а Цариград боље опаприо.
Што је турске силе у Европу,
ето ти је листом у сватове.
Чврсти кости за опаке гости.
Ја се бојим, и жив сам умро,
580 да ђавоља сила не надвлада,
да слободе искру не угаси,
спрам које се из ропства крстимо.
Ја све ово по чистини знадем,
вражју мрежу пред очима имам.
585 Од мора се мало што плашите;

обичај је стари Венеције
да све маха пред Стамболом репом.
Ал' што ће му ту помоћи дужде?
Ко ће слабе извест Талијанце
590 на литице ваше непрегледне,
које су се свуда накупиле
по границе дужда млетачкога,
на којим се излежу орлови,
с којим вјечно ратују громови.
595 Нови царе, био нами срећан!
Ево згоде а ево прилике
да покажеш цијелу свијету
како ће ти круна пристојати.“

ПОП АНДРИЈА

Бог да прости, чуднога Србина!
600 Крупно пише, ништа не замеће,
но истину у очи говори.
Управ сада треба показати
како ће ти круна пристојати;
пази добро, из главе не вади
605 од каква си рода великога.
Свак је рођен да по једном умре,
част и брука живе довијека!
Без муке је јунаковат лако,
ма под круном од олова тешко.

Шћепан, натмурен и објешених браках, пита књигоношу ко му је дао ову књигу. Књигоноша му натајно каже да му оно пише архимандрит барски Дебеља, којег је Мехмет-паша скадарски спремио с писмама к провидуру которскоме да главе како ће ударити на Црну Гору.

ШЋЕПАН (к патријарху)

610 Светијејши оче патријарше,
ти познајеш Турке у Европи,
колико је силе у Турчина
и јесу ли ваљасти јунаци.
Бисмо ли се могли одржати?

ПАТРИЈАРХ

615 Господаре, не знам ти казати;
нигда роба за моћ тиранина
немој питат да се не превариш.

У ропству сам рођен и пораста,
страх је турски крв моју смрзао;
620 ја не могу већ никад имати
поњатија о томе правога,
но се мучи како те Бог учи.
Са помоћу Божом и светијех,
са чистијем постом и молитвом –
625 Бог ће дати да се одбраните.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО

Доходе Турчин Перовић, Вујадин Кривокапић, Бајо Гавриловић и Пејо Пешикан и доводе два татарина турска свезана пред Шћепаном.

ШЋЕПАН

Добро дошле, цуцке четовође!
Доста ми се главах нанесосте,
па и робје доводит почесте.
Откуда је то двоје Туради
630 те сте ми их на дару довели?

БАЈО ГАВРИЛОВИЋ

Јад их знао у њихову главу.
Западосмо удно Суторине,
кад ево их право пут Новога,
нагазише те их похватасмо;
635 а један ни у Нови утече,
јер имаше коња пребијесна.
Ја би река ере су татари,
рашта има некакијех књигах
три највише у њих руковети,
640 и ево их те их разгледајте.

Дава Шћепану писма.

Колико смо јада видијели
питајућ их путем цијелијем
да нам кажу што су и откуд су,
и никад им, пасијем вјерама,
645 измамити ријеч не могасмо.
Но гледајте што у писма пише,
а њих ћемо сада распитати;
ако ишта слажу, погибоше;

оба ћу их удрит иза врата!

Сила се народа сабрало. Шћепан гледа писма као да умије читати, а Бајо извади го мач више онога старијега татарина и почне га питати. Свак се из љубопитства ућутао и гледају што хоће да буде с Бајом и татариним.

БАЈО ГАВРИЛОВИЋ

650 Кажуј право, грдна потурице,
 откуда си и куд си ходио,
 јер ти није, видиш, размицања,
 но ти глава сад о концу виси.
 Ако слажеш, конац се прекиде;
655 каза л' право, вјеруј јемца Бога,
 пређе моје не с'јече се твоја;
 здраво ћу те кући направити
 под оружјем, капе накривљене.

СМАЈО (татарин)

 Ја сам родом из Херцеговине,
660 из тврдога Стоца на Брегави;
 татарин сам везира Азама,
 у његове пребивам сараје,
 управ главом у Високу порту.
 Цар отпрати до три капиџије
665 и са њима тридест чоходара
 и тридесет лакијех татарах.
 Понесосмо три царска фермана
 на рукама два царска везира,
 босанскоме и румелинскоме,
670 и Мехмеду паши скадарскоме –
 да подигну војску свуголику,
 да на вашу удре Гору Црну,
 да ухвате цара московскога,
 те добјежа међу Црногорце;
675 да му девлет и кувлет сатару,
 те подига ће му мјеста није
 против Божје и цареве воље.
 Ја сам доша с Мехмет-капиџијом
 те предасмо царева фермана
680 Осман-паши, босанском везиру.
 Отпрати ме везир од Травника
 да понесем писма у Котору
 која пише млетачки баило

из Стамбола дужду млетачкоме.
685 Суђено ми не би здраво проћи,
но ме ево уловисте жива.

БАЈО ГАВРИЛОВИЋ

Причај, Смајо, аманет ти Божи,
свашта право – једнако ти бива,
знати ћемо брзо свакојако.

СМАЈО

690 Хоћу, Бајо, тако ми Пророка
и висока мечита Алакса,
та на свету киблу не пљунуо.
Што ћу крити што је пред вратима?
Кренули смо из Стамбола града;
695 тек прођосмо широку Једрену,
с ове стране широке Једрене
свуд бијаху развити барјаци,
за њима се дизаху војници.
Углава је да приспије војска
700 сваколика на ваше границе
о Госпођи Малој, те зовете.
Беглербег ће румелински доћи
баш са пашом од Скадра бијела
и силнијем пашом Караманом –
705 сви ће доћи и довести војску
у пространу Зету до Мораче.
А босански везир Осман-паша
и са њиме паша Шувајлија
у петак ће на Гацко панути,
710 па отолен с војском силовитом
у Нишићко поље навалити.
Удриће вам са свакоје стране.
И слушај ме, Бајо побратиме:
да оживе све ваше дубраве,
715 сви гвоздене да имате зубе,
сви у челик да се окренете –
не би могли ништа урадити,
какве су се јохнуле мрчаве;
но договор мудри начините,
720 учините погодбу с Турцима,

јер ће вам се утријет кољено.

Смије се народ.

БАЈО ГАВРИЛОВИЋ

Побратиме, по турски лудујеш.
То је вама у траг остануло.
Не брижи се нама, ако Бог да;
725 ми смо вјешти турскијем гостима:
што их више к нама на част дође,
гостимо их свагда поштеније,
са вишим их справимо колачем.
И сад ћемо, побре, ако Бог да –
730 памти добро хоћу ли лагати.

Дају оружје Смају татарину и пуштише га на слободу те оде кући.

ШЋЕПАН (у себи)

Е могах ли без ове погрде?
Дивно ли ми враг полока свијест!
Куда ми се ђеде памет празна
да се кажем царом русинскијем?
735 Је ли ђаво јошт икад човјека
у овакву бруку затрпљао?
Што ђавола кривим и биједим?
Ја сам кривац Богу и народу.
Просто свашто – ево сијасета!
740 Сад ако се народ освијести,
и погледа бистријем очима
какве лажи из прста испосах,
какве б'једе навукох на њега,
не мари ме врћи под гомилом.
745 Што ће мудрост кад јој вр'јеме није?
Имало се кад мудроват прије.
Држ' се лаже, старе узданице,
држ' овако како си почео;
нека буде свашто на свијету,
750 биће жњетва боља од посјева.
Од искона и пантивијека
сва причања не могу слагати:
народ овај мора вјеран бити,
за храброст му не треба питати.

ШЋЕПАН (народу)

- 755 Да, ево их, не треба двојити,
злобне душе на пакост су спремне,
Турци спремни на зло црногорско –
зна се зашто – кад десе прилику,
а сада је виша него игда.
- 760 Клета завист душевна је куга,
без крви се трудно она гаси;
хајд и врагу разлог да нађемо.
Пас и мачка, Турчин с Црногорцем –
не мире се до суђена данка.
- 765 Ова вражда ниче на Косову,
неправда је турска посијала,
црногорска смјелост распалила.
Проста била сатанину роду
ћуд опака под црном хаљином,
- 770 ал' Млечићи – црн им образ био –
што у вражјем колу поиграше?
Ђе су клетве, светиња христјанска,
те везаше с вама од искона
да су вјечни ваши пријатељи?
- 775 Ђе је крвца ваша проливена
те у помоћ њину проливасте
за слободу рода христјанскога?
Ђе је оно пријатељство старо
те с прађедом мојим утврдише
- 780 Алексијом Михаиловићем?³
Како ли се љуто потхваћаше
Фрањо Молин, дужде од Млетаках,
да ће остат Млетке са Русијом
докле трају прави пријатељи.
- 785 Погазише данас пријатељство.
Гади ми се, и невоља ми је,
кад погледам својијем очима
што Дуодо, Јустинијан пишу.⁴
Та ово су покрштени Турци:
- 790 гадно дишу, још гадније пишу.

³Виђи посланичество Алберта Вимина од стране венецијанске двору рускоме, тако исто и грамату Алексије Михаиловића, рускога цара, Фрању Молину, дужду млетачкому, писано из Смоленска 1764. године миробитија 23-га дана новембра мјесеца.

⁴Први вицеконсул у Скадру, а други посланик венецијански у Цариграду.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО

ВОЈВОДА ВУКСАН МИЛИЋ (Шћепану)

795 Ја бих сада све то мудровање,
 из дубине што је, да се баци,
 да радимо – без шта не можемо.
 Напишимо књиге на све стране,
800 у све наше двадесет племенах:
 ко се није нагна на Цетињу,
 нек устаје на ноге лагане;
 нека момци нареде оружје,
 барјактари развију барјаке;
805 нека свако креће на границу
 ка Острогу и ка Једношима
 и к зеленоу Виру црмничкоме;
 нека свако стоји на опрезу,
 јер небојшу свагда вук изије.

Спремају писма и посланике у сва племена да свако устаје и иде на речена мјеста.

ВОЈВОДА ВУКСАН

805 Како мислиш ти сад, о Шћепане?
 Ол' предводит у бој Црногорце?

ШЋЕПАН

810 Управља бих војском уређеном,
 али горском управљат не знадем,
 која нема топа ни коњиках,
 ни познаје уредну команду.

ВОЈВОДА ВУКСАН

815 Ако мислиш на томе гледати,
 то се у нас доживљети неће –
 томе хоће велика прђија.
 Па и да је свашта што требају,
 тога горе трпјети не могу;
 да смо шћели ми на то чекати,
 пушке у бој мрчили не бисмо.

Загрмјеше топови на све десет градовах турскијех около Црне Горе по стотина у једном; разјечаше се и устресоше горе црногорске, знак да војска турска иде једнако;

грме, не престају. Одвоји се двије стотине момчади црногорске у два кола и почеше пјевати. Сав народ около њих стаде и слуша их.

ПРВО КОЛО

820 Нек громови турски оре,
нек се горе с њима боре,
нека вражи прсне пака
и прекрије свијет мрака;
што је било, то ће бити –
Црногорац поб'једити.

ДРУГО КОЛО

825 Нека Осман злобом дише,
нека га је трипут више;
кад је код нас слога света,
охолост ће пасти клета;
што је било, то ће бити –
Црногорац поб'једити.

ПРВО КОЛО

830 Нек се мноштвом Турчин хвали,
нека цио свијет жари;
ђе мишице упру наше,
легу у прах турске баше;
што је било, то ће бити –
835 Црногорац поб'једити.

ДРУГО КОЛО

840 Нек се Стамбол, Млетке вежу,
Мустафине орде слежу;
кад слободе потрес чују,
тад ће знати што вјерују;
што је било, то ће бити –
Црногорац поб'једити.

ПРВО КОЛО

845 Што се Турчин дига холи
када криво Бога моли,
кад слободу свету ружи,
а тиранству слепом служи?
Што је било, то ће бити –

Црногорац поб'једити.

ДРУГО КОЛО

Када сину наши мачи,
разлећ ће се Турском плачи,
850 гостит ће се гавранови
турским месом и вукови;
што је било, то ће бити –
Црногорац поб'једити.

ПРВО КОЛО

Ко ће узет наше славе
855 док су наше здраво главе?
Нико други, ни Бог неће,
кад слобода наша креће.
Што је било, то ће бити –
Црногорац поб'једити.

ДРУГО КОЛО

860 Слобода је име дивно,
за њом људско срце кивно;
ко с њом умре, с њом се роди,
нашем Богу тај угоди;
што је било, то ће бити –
865 Црногорац поб'једити.

ПРВО КОЛО

Хајдмо у бој сви појући,
старе наше спомињући,
кад је божја воља с нама
а сила нам у мишцама;
870 што је било, то ће бити –
Црногорац поб'једити.

ДРУГО КОЛО

Прса наша набречаше
а мишице узиграше,
не даду нам више стати –
875 у бој треба похитати!
Што је било, то ће бити –

Црногорац поб'једити.

Одоше сви на речена мјеста да дочекају Турке, а Шћепан се сакрије негђе крај.

ДЈЕЈСТВИЈЕ ДРУГО

ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО

На Чево

Под шатором беглербега румели-валиса.

Црногорцима нестаде фишека; шаљу три посланика Турцима у околу на Чево да ако би како хитрином вратили Турке натраг. А посланици су по имену: Игуман Теодосија Мркојевић, прото Јован Аврамовић Бјелица и Лазар Богдановић Његуш. Игуман јаше брњаша Шћепанова. Срета их паша Шувајлија и уводи под сераскјеровим шатором.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ (умиљато)

Добро јутро у господски шатор!
Како си нам и јеси ли здраво,
господине и господичићу?

Паша је Шувајлија толмач, даје знак посланицима да приступе руци беглербеговој; они неће. Беглербег, намрштен, залијек им даје знак поздрава главом. Посједаше посланици без питања, а бегови и паше сви дубе, само што сједи уз сераскјера Осман-паша, везир босански.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(прочим беговима и пашама)

Како сте нам, остала господо
5 у свијету царства најјачега?

Турци стоје како смрзнути – нико ни у нос.

БЕГЛЕРБЕГ (важно)

Еј ви старци, што тражите овде?
Каква је вас нужда донијела?
Је л' изговор лажне покорности?
Добро знадем ваше покорности.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

10 Није чудо, царска десна руко,

да смо к теби и поприђе дошли.
Ево има пет неђељах данах
откад си нам на праг кућњи пао,
а све лажа и клето пањкање
15 у тебе нас јесте омразило.
Давно бисмо тебе поздравили,
ал' не смјесмо – срамота је крити;
пред твојом се силом земља тресе,
а камоли шака горштаках –
20 ја мним нам се ругати нећете.

БЕГЛЕРБЕГ (осмјехнувши се)

А ће вам је ваш цар, причајте ми,
којега сте скоро зацарили?
Треба да знам ће се он налази.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Нејма цара до једнога цара,
25 Бог на небу, а он је на земљи;
а то није до једна будала,
па свјетина луда захучала
те га ружи и проз уста плаче.

БЕГЛЕРБЕГ

Ја не питам што је ни откуд је,
30 него питам ће се сад налази;
хоћу да знам, крили ал' не крили.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Враг ће знати ће се он налази.
Кад је твоја сила наринала,
сакрио се ка ћук у плотину,
35 не знамо му смрти ни живота.

*Беглербег даде знак руком те изиду сви Турци испод шатора. Само остане везир
Босански, Караман-паша и паша Шувајлија.*

БЕГЛЕРБЕГ

Све ми сада почисто причајте:
што сте дошли и рашта сте дошли,
не хоће се мени дангубити.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

40 Ми желимо приђе свега знати
смијемо ли говорит слободно,
јер висимо ногама у гробу,
ма се смрти једнако бојимо;
смрт је грка старцу ка ђетету.

БЕГЛЕРБЕГ

45 Кунем ви се клетвом најстрашнијом,
главом мојом и брадом царевом,
све слободно зборити можете
како да сте међу Црногорце.
Не бојте се глави ни животу,
да Пророка нашег опсујете
50 ал' Мустафу, његова посинка.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО

ПАША ШУВАЈЛИЈА (посланицима)

Божја вјера, тврђа од камена,
на свој врат сам вас овдје довео
и с вама сам вјеру ухватио,
Божју вјеру до сутра до подне,
55 да крвава боја не чинимо.
Бој ће престат, глави се не бојте
докле моја скочи са раменах;
здраво ћу вас натраг препратити,
но зборите што вам срце жуди.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

60 Ми смо дошли с општег договора
сераскјеру од турске ордије
виђети га и поздравити га,
и рећи му двије-три ријечи.

ОСМАН-ПАША

65 Добро сте се, попе, потежили
и добар сте колач донијели
кад су само двије-три ријечи;
добро сте се договорит могли

да нам и тај колач отправите.
Хајде причај што ће и то бити,
70 да видимо и то чудо што је.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

С договором војска црногорска
нас отпрати у вашем околу
поклонит се румели-валису
и осталој његовој дружини
75 и ове вам изрећи ријечи:
да сте јачи, да сте надјачали;
сваколика војска црногорска
припознаје Мустафу султана
најјачијем царем у свијету.
80 Црногорска уста јошт никада
од Косова ово не рекоше,
него данас јавно изрекосмо.
Како ово на глас изустимо,
да вратите војску свуголику
85 с Чева равна и с зелена Вира.
Ако л' војску одмах не вратисте,
ни смо били ни што говорили;
чинићемо погодбу с оружјем –
куд претегне, нек ради што може.

Смију се Турци.

ОСМАН-ПАША

90 Чудна посла што сте оправили!
Ја сам чисто знао и мислио
то ће бити али нешто такво.
И са тијем ви сте намислили
и у вашу памет окројили –
95 да вратите једну силну војску,
сто и двадест хиљада Тураках,
да не сврши што је наумила!
И са тијем ви сте намислили
заслијепит очи сераскјеру
100 и свијема нама другијема?!
Смијешнога посла и мишљења!

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Па што мислиш, босански везире,

зар се теби овде мало чини?
Знади поклон овај од кога је:
105 од онога те се клањат не зна!
Прађед ти га није чуо нигда,
ни ће ти га чути праунуче;
најсрећни си од свијех Тураках
ако знадеш ово разумјети.

ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ

БЕГЛЕРБЕГ

110 Буд'ли мисле за мир Црногорци,
рашта к мени спремили нијесу
двадест тридест својијех главарах
о свачему да поговоримо,
да свачему начин учинимо?
115 Тад бих војску натраг повратио,
учинио све што би жуђели;
тад би ствари наопослом пошле.

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ

Све једнако, честити везиру;
мислили су наши Црногорци
120 да је доста и у нас тројицу,
како да су тридест отпустили.

БЕГЛЕРБЕГ

Црногорче, не бива једнако
када није оно што ја мишљах.
Хајде пођи међу Црногорце
125 и доведи мене под шатором
поглавицах што највише можеш,
ако шћедну – стотину пунану.
А задај им Божју вјеру тврду
да се ништа не боје животу;
130 на рату се, на миру растали,
једнако их мислим даровати,
дароват им црвене бињише
од вр главе до зелене траве.

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ

135 Хоћу поћи, а бојим се љуто
јер се неће наконити доћи,
ни ов'лико крви прегазити.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Што лудујеш без преше, Лазаре?
А довести ни ромице нећеш.

БЕГЛЕРБЕГ

140 Рашта довест ни ромице неће?
Ти си нешто губав, калуђере,
те не желиш гасит, но жарити.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

145 Сачувај ме, Боже, губавила
ал' срамотна каква дволичија.
Што бих жега кад желим гасити?
Но се бојим лаже ка ђавола,
особено пред таквим људима
те истину како главу љубе.

БЕГЛЕРБЕГ

Какве лаже, што говориш, болан?
О лажи се овде не снијева.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

150 Такве лаже, честити везире!
Позваћемо на договор к нама
поглаваре војске црногорске;
сви ће нам се томе подругати;
доћ ни један ни за везу неће.
155 Куд ће горе лаже од оваке?

БЕГЛЕРБЕГ

Рашта не би на договор дошли
а кад им се турска вјера дава
да ће здраво и доћи и поћи.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Тисућу им задавали вјерах,

160 фајде није – доћ никако неће.

БЕГЛЕРБЕГ

Де ми кажи рашта доћи неће.
Што све једну ријеч поговараш?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Јер разлоге цијеле имају
да нипошто овамо не дођу.
165 Најпрви је: што ти хоће они
када с нама све свршити можеш.
Па је други, те разлог најјачи:
сјећају се станка на Ситницу
и срамотна посла Ћупрелића.
170 Да би с свега што ти причам дошли,
доћи им је зазор и срамота.
С овога ти никад доћи неће.

БЕГЛЕРБЕГ (кашљући се)

Што спомињеш поса Ћупрелића –
за онда се онда пословало;
175 то не ваља данас пословати,
то не ваља више спомињати.
Срамота је прошла срамотњаком,
а о томе нико и не сања
осим тебе и друга твојега.
180 Рашта они не би смјели доћи
кад им давам вјеру најчистију.
А приђе ће сунце помрчати
но се ова вјера окаљати
кад им давам за јемца Пророка,
185 који рају предаде Турцима
на аманет ка осталу стоку.
Знади добро, стари калуђере,
не помажу све кукe за муке;
не враћам се силновитом војском,
190 да бих знао ће ћу погинути,
док не видим мојијем очима
лажицара тога проклетога.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО

Одоше на ручак сераскјер и везир босански заједно, а посланици са Шувајлијом и Караман-пашом под њин шатор на ручак. Ручају, не зборе ништа. Два кадије Бошњака поју уз тамбуре.

ПРВИ КАДИЈА

Благо теби, Амзо барјактаре,
кад си први барјак развијао
195 за Пророка и за Куран његов;
на поштење кад изгуби главу,
сад си први риџал уз Пророка.

ДРУГИ КАДИЈА

Бе аферим, Амру сераскјере,
сераскјере султана Омара,
200 кад запали влашку дангубицу⁵
и начини Курану калдрму.

ПРВИ КАДИЈА

Сулемане, Орканови сине,
красна дара којим нас обдари
кад нам даде кључа од Европе!
205 Шта јошт чуда шћаше порадити
да млад нама с хата не полеће,
те у колу играш с хуријама.

ДРУГИ КАДИЈА

О Мурате, јаничарска мајко,
под тобом се баше излегоше,
210 ти сатрије под коњска копита
душманина дину најжешћега;
главом плати од невјерне руке,
од невјерне руке Обилића.
Не родила кавурка таквога!

ПРВИ КАДИЈА

215 Тамерлане, душа ти проклета,
што угаси Пророкову муњу⁶

⁵Александријску библиотеку

⁶То јест, што погуби Сулимана Бајазета.

и наслади срце кавурима.

ДРУГИ КАДИЈА

Еј делијо, Мусо челебијо,
многе л' шћаше оцрнит влахиње
220 да нам мало више поживова.

ПРВИ КАДИЈА

Мухамеде, свечев имењаче,
сједи свецу уз десно кољено,
а остави нама баљумеза
којим Стамбол велики потурчи;
225 падиша си и цар над царима
кад ти једре по суху ђемије,
кад тутуном окади Софију.
Ти ћеш живјет док Турчина траје,
привиђат се влашкој гаталици
230 до посљедњег дана кијамета;
дао си им јаде неизбројне
и угнао воду у ушима.

ДРУГИ КАДИЈА

О Кануни⁷, највиши султане,
дивно ли те бјеше погледати
235 кад се турски Маџарском шеташе,
кад откиде лаву мачју главу⁸
и уврста влахе под Мохачем.
Ал' згријеши дину наопако
јер поквари трагу Османову,
240 те ти удри недаћ у харему –
с Роксолане куга на султане.

ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО

Паша Шувајлија каже кадијама да не пјевају; кадије одма одлазе.

КАРАМАН-ПАША (Лазу Богдановићу)

А ђе ви је, кнеже, сад патрика?
Крије ли се и он са тим царем,

⁷Сулиман законодатељ

⁸Лудовику изроду, краљу маџарском

ал' је на глас међу Црногорце?

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ

245 Не крије се, а што би се крио,
него сједи у манастир један
те се моли Богу по закону.
Збиља, пашо, што се огријеши
те проћера главу од закона
250 и остави стадо без пастира,
а толике опусти храмове?
У Бога ће ово доплакати.
А што ти је он, старац, сметао?
Зла ни муси не жели никаква.

КАРАМАН-ПАША

255 Баш сте, кнеже, и ви чудновати:
зла не жели! – То се вама чини.
Кад глас пуче у наше крајеве
да цар дође међу Црногорце,
у народу поче нешто плести
260 и сањати што бити не може.
Одмаха га ја к себи позови
и кажи му да се тога прође –
да не тражи цара мимо цара,
да се прође сваких договора
265 досим са мнош, царевим већилом.
Не хће ово разумјет патрика,
но све више почни лудовати,
док најпосље отпреми колаче
лажицару на поље Цетиње.
270 Свако воли себе но другога;
ја ти одмах ухвати патрику
и спреми га цару у Стамболу.
Цар га баци на некакву аду;
падни раја плачем око мене,
275 досади ми јутром и вечером;
те ја спреми честиту девлету,
и девлет ми поврати патрику.
Мишљах чисто, мојега ми дина,
е патрика памет научио.
280 Кад патрика луђи но је био:
свијем путем идућ од Стамбола

којекакве лакрдије причај –
све о томе цару лажавоме.
Кад разумјех што је и како је,
285 да ми старац срећно не умаче,
право, кнеже, хоћаш га подићи,
да са коца гледа пут Цетиња.

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ

Зли су Турци, пашо, без лијека.
Куку томе од кога сте јачи;
290 њему дана не свиће бијела,
но сте гори од куге свакоје.

КАРАМАН-ПАША

Није, кнеже, тако ми Курана,
но патрика велика будала;
295 види дивно, виђет не умије
ђе га држим рукама за браду;
види голу сабљу пред очима,
живјет му је док је мене драго,
и опета ђетински лудује.
300 Па да види икакве прилике,
не би чуда великога било;
но порашта са собом преврну,
свак ће му се чудит и ругати.

ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО

*Долази кафаз од сераскјера и позива их да к њему иду. Одоше оба паше и посланици.
Код сераскјера нико није до везир босански.*

БЕГЛЕРБЕГ

Јесте ли се мало разабрали?
Ја сам каза што мени требају,
305 и без шта се повратити нећу
ни за једно благо на свијету.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Чеса није, ни цар јест не може;
чеса није, може ли се дати?
Даде ли га ико од вијека?

310 Хоће ли га дати до вијека?

БЕГЛЕРБЕГ

Може сила, када добро стегне,
учинити да плаче сушина.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

То је прича народња о Марку,
али ко би томе вјеровао?

БЕГЛЕРБЕГ

315 Слаб вјероват то не може никад,
него силан то вјерује чисто;
пред силом се свашто лако мрви.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Божја сила свашто смрвит може
и добити оно часа нејма,
320 а људске су доста силе слабе
у незнању пробити путове
за изнаћи оно часа није.

БЕГЛЕРБЕГ

Калуђере, то ми напомињеш
да лажицар међу вама није.
325 Није мене лако преварити;
међу вам' је, и наћи га хоћу
да ћу стати овдје три године.
Све ако ће горе црногорске
трипут веће пораст небесима,
330 сакрити га мојој сили неће;
сва ако ће ова силна војска
у ваше се горе укопати,
три пута ће друга виша доћи
у походе томе вашем цару.
335 Велика је воља султанова:
што Бог хоће, оно султан хоће;
што ли хоће и намисли султан,
оно свијет и на силу хоће.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

340 Па да вам се тај човјек и даде,
 какву бисте срећу задобили?

БЕГЛЕРБЕГ

 Ко ме смије о томе питати?
 Но ја хоћу да ми се предаде.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

345 Како ће се дати часа није?
 А и да је, предат ти га неће;
 све су силе мртве и ништаве
 за онога који право мисли,
 те част љуби више него главу.

БЕГЛЕРБЕГ

350 То је тако! Што ми већ замећеш?
 То си мога најприје казати –
 да можете, а дат га нећете.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

355 То се знаде, честити валису,
 да га никад они дати неће.
 Па ко има части и образа,
 би л' то мога икад захт'јевати
 од народа једног слободнога?

Разљути се беглербег, почне турски псовати. Сви ћуте комат, нико ни у нос.

ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО

ВЕЗИР БОСАНСКИ (*проту Аврамовићу*)

 Вјера и Бог, попе, сијасета!
 Како би се овај белај мога
 о мањојзи трсит главобољи?

ПРОТО АВРАМОВИЋ

360 Лако, пашо, да је вама драго:
 од напасти да нам се прођете –

то је лијек овој главобољи.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

Када поса до овога дође,
не може се лако размрсити;
али смо се дужни постарати,
365 на нек' начин прекинут поклаће.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Ја другога не знадем начина
до овога те сам ти казао.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

А ја знадем један доста лаки –
примите га да се не кајете.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

370 Причај, пашо, је ли и Бог дао,
ал' се чувај добро беспутице,
јер је код нас трудно и претрудно
путом ходит, толи беспутицом.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

Када бисте ви тројица шћели
375 јошт тројицу четворицу узет,
отпремит се право пут Стамбола
ради гласа једнога празнога
код девлета да нас оправдате,
да покорност цару изручите,
380 да речете ер међу вам нејма
тога врага те се царом зове.
Сераскјер ће вама дати писмо,
дивно ће вас у Стамбол примити,
с даровима кући повратити.
385 Како год им сераскјер напише,
онако ће с вама поступити,
јер га девлет за свашто вјерује,
или писа право или криво.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Згодно си се смислио, везире!

390 Куд би више бруке и погрде
на свијету бијеломе било
него да се ми пет-шест старчинах
невјештијех скитати кренемо?
Та, везире, цареви већиле,
395 досадни смо ми својојзи кући,
толи да смо цару за дивана;
нас је проша и диван и мегдан.
Остала је прича од старине,
с њом се свијет и данас уклиња,
400 мало љепша но би с нама била:
пошли једном јошт у стара доба
три-четири старца црногорски
(у Црну су Гору, мимо игђе,
прејевтини старци дозлабога)
405 ка у тајство босанском везиру.
Везиру их на диван изведи,
угости их с кафом на дивану;
они попи кафу ка ракију;
стани смијех везирске рицале,
410 вражјему се послу зачудили;
несрећни се снеби Црногорци.
Кад то виђи босански везире,
забоље га неопитност пука;
добар био, срца милостива,
415 те он одмах пушти Црногорце
на слободу да се кући врате.
А с нама би јошт и горе било
када бисмо у Стамбол отишли.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

У попа је језик ка у змије,
420 поп је пунан сваки даворије,
к свачему се умије примаћи,
од свашта се умије одмаћи,
свачему се знаде домислити.
Дедер, попе, домисли се сада
425 како бисмо и на који начин
ово вражје коло разметнули.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Ја ћу причат ако ме помогне,

а зато смо и ми сва тројица
углавили јоште на Цетињу,
430 ако би се до тога догнало,
како би се ово развијало.
Игуман ни пјешнице не може,
те појаши хата Шћепанова,
и ондјена дивно углависмо:
435 кад будемо код господе турске,
све ћемо им по чистини казат,
брњаша им дати Шћепанова.
Тада ће нам вјеровати Турци
и виђети да Шћепана нејма
440 на виђело нигђе да ми знамо.
Тијем ћемо задовољит Турке
и главаре од турске ордије.
Глас ће пући у турску ордију:
цара нејма, но је побјегао,
445 но му ево дебела брњаша,
Турцима га дају Црногорци;
и цара би ка брњаша дали
да он није некуд утекао.
То ће силну повратити војску,
450 рат крвави одмах прекинути.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

А знаду ли за то Црногорци?

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Не, везире, четверо ми постах.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

А да што би рекли да то буде?

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Ми смо лијек и томе изнашли:
455 кад нас почну корит Црногорци
ере смо им на образ пљунули,
ми ћемо им поса обрнути,
да смо добро били даровани
од вељег паше сераскјера,
460 па уздарје да смо повратили,
даровали хата Шћепанова

валисову једноме риџалу,
па на своју Турци окренули,
како им је од трага остало.
465 Црногорци ако вјероваше,
та се поса о лакојзи сврши;
ако ли нас вјероват не шћеше,
нека раде што је њима драго.

Смију се три паше, а и беглербег се мало објехнива.

ВЕЗИР БОСАНСКИ

Мусафа ми и мога Курана,
470 у поповој глави има соли.
Та се ваша мени допанула;
из ње чисто видим и вјерујем
да за ону не знате будалу,
но је главом у бестрв утека.
475 На томе се може прекинути.
Рашта ћемо разбијати главу
о стијени овој крвавојзи?
Али ето румели-валиса –
он је глава и војсци и нама,
480 он умије свашто разумјети;
нека чини што за боље нађе,
ми смо дужни слушаат и мучати.

ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО

БЕГЛЕРБЕГ

Та не иде правцем никаквијем,
ту ја видим двострукост велику
485 и хитрину мудро заплетену.
Тај калуђер пун је лицемјерства,
међу Турке Ал-Акнас не треба⁹,
јавно дину да пљује у браду.
Што би била једна силна војска,
490 што би била и што би важила
једна сила коју на бој воде
један везир а четири паше
и беглербег румели-валеси,

⁹Краснорјечиви лицемјер (у Алкорану)

десна рука дина и падише;
495 што би била и што би важила
када би је такве маленкости
могле вратит и задовољити?
Чим ћемо се показат Турцима,
од којијех цио свијет трепти?
500 Чим ћемо се показат свијету?
Чим ћемо се показат девлету?
С једном старом багљавом кљусином!
Разберите, Турци, што зборите,
рашта се је ова сила слегла
505 и потресла Турска до Стамбола.
Рад тога ли што ви говорите?
Није, није, него цара тражи,
прав ли био или лажав био;
ова сила оно име тражи
510 да га сатре и да га укине,
и да ову шаку одметниках
ал' истражи али је изведе
на пут прави – на шеријат царски,
унапријед да сањат не смију
515 о другоме цару до једноме,
који држи свијет у рукама ...

Иште јаје те му га доноси слуга.

Како јајце ово што ја држим –
да му дође у султанску главу –
са помоћом турскога Алаха
520 може бацит свијет да му прсне,
ка ја што ћу ово јајце бацит.

Баци ијетко јаје на врата од шатора. Гледају Турци пред собом, стиде се лудости.

И вјерујте што ви данас кажем:
ал' ћу царску вољу испунити,
али ове горе превратити,
525 да се на нос у море побију.

Ћуте дуго.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ (лагано)

Ко сад смије уста расклопити?
Цара тражиш ђе му стрва није;
мислиш народ цио истражити,
а у море превратити горе.
530 Смијем зборит, вјера ми је дата –

све су ово ствари немогуће.

БЕГЛЕРБЕГ

Страшна вода, када узбијесни,
кад надвиси највишу брежину,
превали је и пустош учини.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

535 Али ко је воду од вијека
 принудио да уз брдо тече?

БЕГЛЕРБЕГ

 Стамбол знаде многу мајсторију:
 да у њему видиш, калуђере,
 које чудо имаде кључевах
540 који скачу увис к небесима!

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

 Пођешто сам и ја тога гледа
 те је Божја рука начинила
 (а људска је слаба спрема Божје),
 ал' никада људска мајсторија
545 извест кључа да јој скаче неће
 више наше горе поносите,
 која држи главу над облаком.

БЕГЛЕРБЕГ

 Ти све нешто, као нехотице,
 ове горе дижеш у облаке.
550 Ја се чудим, тако ми ћитапа,
 с оба ока кад виђу слијепца.
 А видиш ли, болан калуђере,
 овдје мјеста ни живљења нејма
 за човјека, нако за ђавола.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

555 Ако није мјеста за живјење,
 а оно је мјеста за причање;
 причање је души посланица
 ка тијелу ваше гурабије,
 па јошт какво те какво причање,

560 из кога ће наша покољења
вјечну силу душевну сисати.

БЕГЛЕРБЕГ

Куд год кренеш, једним трагом идеш.
Де, тако ти твоје црне вјере,
ништа немој околишат тако,
565 него причај што на срцу имаш
да не речеш, кад од мене пођеш,
јер нијеси смио говорити.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Смијешна је вјера у јачега;
нејачега увјерит је трудно,
570 но све стрепи, језик му се мрзне.

БЕГЛЕРБЕГ

Вјеруј вјери која се не ломи,
која земљу с небесима веже.
Та на крмској кожи не клањао,
та на свети инџил не пљнуо –
575 слободно ме мож у очи ружит
да ти хиле помислити нећу.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Кад се смије, имам што зборити.
Ја те питам што си доша овдје
и довука оволику силу.

БЕГЛЕРБЕГ

580 Цио свијет Богу принадлежи,
а Бог га је силни даровао
својој сјенки и свом намјеснику,
правосудном калифу Мустафи,
па по Божјој и султанској вољи
585 дига сам се да без трага гоним
противнике мојега падише.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Па што ваља једноме човјеку
оволики свијет? Што му треба

кад би му га Бог и људи дали?

БЕГЛЕРБЕГ

590 Ти нијеси добро разумио:
Бог му даде и свијет и људе,
па да ради с њима што сам хоће.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Но размисли, честити везире,
је л' могуће, је ли икад било
595 један човјек да свијетом влада?
У стотину да пише куранах,
то не може те не може бити.

БЕГЛЕРБЕГ

Калуђере, и ти инџил знадеш:
све је Богу лако урадити.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

600 Знадем и ја нешто у инџилу;
да га никад гледао нијесам,
– Бог је мени очи даровао,
те са њима видим што су људи:
све наличе човјек на човјека,
605 ал' човјека ка планине нејма.

БЕГЛЕРБЕГ

Нејма чојка колико планине,
али нејма, тако ми Мусафа,
калуђера ка тебе безбожна.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

610 Ја нијесам, Бог ми не судио,
беглербеже, нипошто безбожан,
него имам очи за гледање;
свијећа ми Божја пред очима,
те разбирам бијелу свјетину
и не држим црно за бијело.

БЕГЛЕРБЕГ (грохотом се насмије)

615 То су Турци те ти кажеш црно,

а бијело – то су Црногорци!
А може ли ђаво са дно пакла
црњи бити него Црногорци?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

620 Ја те молим, честити везире,
 да ми кажеш чисто и пријeko
 порад шта су они тако црни.

БЕГЛЕРБЕГ

625 Казаћу ти одмах, калуђере.
 Свагдашњи су они невјерници
 и хајдуци, да им пара нејма;
 с њине злоће и њине невјере
 Карадаг им назва земљу њину
 покоритељ Грках и Стамбола,
 султан силни, коме нејма пара.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

630 Рад тога су они невјерници
 јер вјерују што је њима драго,
 а не оно што је другом драго.
 На хајдуштво и сва опачила
 Турци су им учитељи били.
635 Црногорска ово је кривица
 рашта јесу непокорне ћуди,
 рашта љубе ка душу слободу,
 рашта јој се увијек клањају.

БЕГЛЕРБЕГ

640 Рашта јој се увијек клањају?
 Зар нијесу никад, калуђере,
 Црногорци покорени били?
 Зар никада није турска војска
 Црну Гору под ноге метала?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Не.

БЕГЛЕРБЕГ (хитајући)

Како није, болан, калуђере?

645 А ево си почео шарати.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Не би никад отка људи памте
Црна Гора сасвим покорена.

БЕГЛЕРБЕГ

Ама Турци преко ње газише.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Бивало је и то два-три пута,
650 него ево како, беглербеже:
враг унеси сабљу међу њима,
разлучи се крвава племена,
међу собом заметни бојеве,
па у ону крваву помаму
655 једна страна здружи се с Турцима,
те превали преко Горе Црне
хитајући што се брже може,
него и то с потом крвавијем.
Али нејма силе на свијету,
660 кад је слога међу Црногорце,
нејма силе, нит је досад било,
да покори ломну Црну Гору
свуколику, с мора на Морачу.

БЕГЛЕРБЕГ

Бог јошт силе на свијет не даде
665 коју сила виша не сатрије,
па јошт сила срећнега Османа,
пред којом се свашто само таре.
Порашта су једни Црногорци,
како кажеш, тако непобједни?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Ради кршна њихова предјела,
рад ћешкоте њинијех кланацах,
ради тога што су увјерени
да их нико предобит не може,
ради тога што весело носе
675 све теготе рата ужаснога,
ради тога што су привикнули

рат водити сваким непрестано –
највише су стога непобједни
јер су собом рођени војници,
680 јер се смрћу смију и ругају.

БЕГЛЕРБЕГ

Све су ово смијешни разлози,
с којима се свак подругат може.
Зар нијесу Црногорци људи
ка остали народ по свијету?
685 Зар већ нејма горах у свијету,
но су саме горе црногорске?
Е да знадеш, болан, калуђере,
колико је горах у свијету,
ал' пред јачим тресе их грозница.
690 Зар њих муке сапријет не могу?
Зар њих ране свладати не могу?
Крв је једна, а тијело једно;
ми ћемо се за ћуд побрижити.
Скоро ћу ти казат, калуђере,
695 могу ли се они покорити;
наскоро ће знати Црногорци
ђе страх лежи, каква му је мати.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Може бити свашто на свијету,
зарећи се ни од шта не треба;
700 ал' помисли, честити валису,
ево има пет неђељах данах
ка си с војском овдена пануо;
дан најпрви је си бој почео,
крок напријед нијеси шенуо,
705 но су боји и страшна крешева
пет неђељах све на једном мјесту,
крајем Чева и крај Велестова
и сриједом црмничке нахије.
Твоје силе страшно уришају,
710 Црногорци не пуштају кланце;
љешинама друми зарастоше,
а војнике муке распадаше.
Но те кумим хљебом царевием,
твојом сабљом и твојијем хатом,

715 мичи ми се с мојега огњишта
без дебеле твоје погибије.

БЕГЛЕРБЕГ

Има доста муке, калуђере,
него слаби мора поклекнути.
Пред великом силом Османовом
720 Исток паде, а Запад се тресе;
од нашега силнога ударца
каква људска падоше страшила!
Да их почнем бројит, калуђере,
би ти коса навише порасла.
725 За тебе су само мале ствари
што на Црну Гору наликују.
За Кирид си и за Кибрис чуо:
овдјена су виле и вјештице
и кавурске никле гаталице;
730 ово бјеше кавурска светиња
спрам које се све седам краљевах
и господа седам краљевинах
без престанка једнако кршћаху.
Ал' кад наша силна војска крену
735 да освоји двије аде влашке,
сви се краљи натраг повукоше
како спужи у својим корама;
што шћедоше, Турци учинише.
Родос бјеше на глас испануо,
740 бјеше ћаба влашкијех делијах;
ту се хазне све седам краљевах
сасипаху са свакоје стране,
само да се одржи Турцима.
Јеси л' чуо, стари калуђере,
745 како смо им Божић честитали?
Када ствари овакве бивају
при помоћи све седам краљевах,
што ће Гора Црна оправити,
коју нико не зна ни помаже?
750 Сад вам ни Бог помоћи не може
кад су на вас Турци и Млечићи,
нако ћете у небо скакати.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Бог је нама свагда помогао,
тврда воља и мишице наше –
755 друге нама не треба помоћи;
Бог нас знаде, а ми себе знамо,
више нама не треба познанства.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО

Доносе слуге кафу.

КАРАМАН-ПАША (к Лазу Богдановићу)

Велико је ово чудо, кнеже;
Црногорци никуд не излазе
760 у свијету из овијех горах.

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ

Сасвим мало, пашо Карамане,
јер су својим привикли горама;
и како се од њих поудаље,
чини им се да се изгубише.

КАРАМАН-ПАША

765 А знаду ли штогод о свијету?
Али мисле да је цио свијет
сабио се у њихове горе?

ЛАЗО БОГДАНОВИЋ

Што је боље, пашо, и да знаду?
Знавање је коме треба добро,
770 зло велико оном ком не треба.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО

Беглербег дозива једнога кадију босанскога и каже му да прочита титуо султанов посланицима; кадија доноси титуо.

КАДИЈА (чита)

Ја султан Мустафа емир, брат сунца а рођак мјесеца, служитељ царствах и областих најславних и странах и градовах најсрећних, који служе киблом свијету и великим

жертвеником роду човјеческоме, а имено Меке достопоштене, Медине знамените, Јерусалима светога, у којему се закључаје свештена ограда мечита Алакса¹⁰; господар од три велике столице које су предмјет зависти свијех царевах земних, а имено Стамбола, Једрене и Брусе; господар земнога раја Сирије, Мисира јединственога и несравненога, све Арапске, Африке, Барка, Каиревана, Халеба и Рака, арапскога и персинскога, Ласе, Дилета, Рака, Мосула, Шерсола, Дијарбекра, Сулкадрижа, Ерзерума, Сиваса, Адне, Карамана, Вана, Мавританије, Абисиније, Туниса и оба Трипоља, Ципра, Родоса, Кандије, Морије, мора Бијелога и мора Црнога са њинима острвима и бреговима, од областих Анадолије и Румелије, Багдата, жилишта благоденствија, земље Курдске и Грчке, Турске и Татарије, Черкеске и Кабардије, Грузије и Дешт-Канчака и свих градовах и покољенијех зависећих од Татарије, од све Босне, Биограда – дома свете војне, Србије са свим њеним градовима и кулама, све Арбаније, Каравлашке и Карабогданске с њиним путовима и градовима; ја император над императорима, раздавалац земних престолах; осјенка Божја над објема частима свијета; ја правосудни падишах, побједоносни шегиншах од бешчислених мјестах и градовах, султан син султанов, хакан син хаканов, султан Мустафа син ханов, син султана Ахмета хана, сина султана Мухамеда хана; ја шах којег је диплома на врховну власт потписата блистателним именом обладатеља од два дијела свијета, и којег је халифска патента украшена великољепним титулом обладатеља од два мора.

БЕГЛЕРБЕГ

Игумане, чу ли ову пјесму?
Како ти се са ушима слаже?
Ти нијеси досле чисто знао
шта је чуда падиши у торбу.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

775 Нисам знао, нити марим знати;
доста ми је знати што је нужно,
а оставит такве беспослице.

БЕГЛЕРБЕГ

780 Дану збиља, немој ништа мрдат,
но нам причај ка ти се допада
овај титул нашега султана;
наличи ли на онога цара
који сједи сунцу на истоку
и брука се свијем краљевима?

¹⁰Храма Соломунова

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Тај титуо ка ми се допада?
785 Ка највиша лудост на свијету:
куд ће виша брука и погрда
за султана и за подане му?
У њем човјек лако виђет може
да је слијеп цар са свијем царством.
790 Би ли човјек који је при себи
дао себе овако ружити?

БЕГЛЕРБЕГ

Ко је слијеп, један пустињаче?!
Цар најјачи може л' слијеп бити,
којему су очи ка два сунца,
795 а још даље но два сунца виде?
Па у оба да је слијеп ока,
ко би смио рећи да је слијеп?
Каква злобна да поричу уста
правосудне исламске калифе,
800 којијема Куран допуштава
свашто чинит што им срце жуди?!
Зло и добро – све им једно бива,
зло њихово Бог за добро прима;
Бог је њима то допушта самим
805 све за хајтер старога аџије,
великога нашега Пророка,
који земљу дарова Турцима,
а за Турке отвори небеса.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Како која, тако свака гора.
810 И будале многе то вјерују
да је дошло с неба допуштење
султанима да брат брата коље,
отац сина, а син оца гуши,
те је сарај поста мучилиштем
815 самом себи, сваком кога може,
те му провре на седмеро вратах
крв ђетинска и крв мучитељска.
Е то каже, честити валису,

што је ваша вјера наопака.

Беглербег скочи као помамјен брже боље да их сва три посијече; већ су целати пале повадили. Вичу Турци као бијесни на игумана.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЈЕДНАЕСТО

ПАША ШУВАЈЛИЈА

(клечећи на кољена)

820 Аман мало, честити валису!
Камо Божје вјере што давасмо?
Њих ако ћеш изгубит тројицу,
удри мене – опрашћам ти главу.
Што ће рећи војске обадвије;
825 што учини паша Шувајлија.
Свако ће ми на образ пљунути.

БЕГЛЕРБЕГ

Што будалиш, једна Бошњачино,
да ли чуо ушима нијеси?
Опсова нам вјеру и Пророка,
830 а опсова Куран и султана
у средину ов'лике ордије,
а управо нама у очима.
Што ће рећи сва наша ордија
кад зачује ово погрђење?
835 Помрзјет ће листом нас главаре
ако главом не плате каури.

ПАША ШУВАЈЛИЈА

Не изгуби, пашо сераскјере!
На што ћемо поганити руке?
На три старца те су ка три овце.
840 Да су млађи, бранио ти не бих –
да се други науче зборити,
буди ондје ђе су јачи Турци.

Са много муке и труда одмоли их паша Шувајлија, те их сераскјер не посијече; попрати их обратно откуда су и дошли. А брњаш Шћепанов остане свезан код шатора Шувајлина показујући се и посланици и паша да су га свргли с ума.

ДЈЕЈСТВИЈЕ ТРЕЋЕ

ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО

На Цетињу

По разбићу Тураках патријарх пећи, владика Сава, владика Арсеније и игуман Теодосија послѣ службе Божје чине благодареније Богу за побједу над Турцима. Излазе међу народом, који непрестано са сваке стране врви к Цетињу, благословјају народ.

ВЛАДИКА САВА (к народу)

Сва јунаштва ваша од Косова,
с којима се горе ове диче,
свеколике борбе нечувене
за слободу и за име српско
5 које памти наша Гора Црна,
све похвале те досле имасте,
све оките вјештијех гусларах
и све оно што се изрећ може
за похвалу правоме витештву –
10 све ви ово данас надвисисте.
Је л' вишега чуда икад било
откад паде свијет на свијету?
О Господи, слава твојој сили
и десници твојој свемогућој,
15 те притјеча на помоћ вјернима
кад им падне сила и надежда.

ПАТРИЈАРХ (као луд од радости)

Црква живи над вјерним народом,
народ живи у Божојзи цркви.
А црква је Божја превелика:
20 њеном своду крај се наћ не може;
а под сводом нигђе ступца нема.

А вјернога народа је мало
који иде по ћуди Господу,
нит је шака нит је пуна капа –
25 управо би прегрст напунио,
али га је доста за чудеса
са помоћу Бога и слободе.
Алилуја! Алилуја!

Пада патријарх у несвијест. Народ се над њим купи. Неко га жали, неко се чуди што му се догоди.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Пуштите га старца нек почине.
30 Ништа му се бојати немојте:
радост му је душу надјачала,
бацила га санку у наручје.
Дивна санка који га покрива,
а пунан је Божје благодати,
35 слатке мечте и сновидјенија.
Више ће му старини ваљати
овај часак меденог одиха
но његових седамдесет љетах.
Он је сада на свету столицу
40 у престону лавру Немањића,
гледа цвијет српски за Душаном
ђе се враћа с побједом к Призрену;
сад се топи у химне витешке
којим Српство негда грмијаше.

ВЛАДИКА САВА (смијући се)

45 Код тебе је свашта, игумане!
Хајде смисли да радости овој
учинимо некакво весеље,
но весеље ново, нечувено.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Ја га чиним од јуче од подне,
50 све га чиним, нигда не престајем:
у цркви се одријех појући,

па из цркве онај час у колу.
Пјевам, играм, ка да сам најмлађи,
бацам капу увис к небесима,
55 веселим се из петније жилах
већ не могу боље никојако.
А да имам силе и да могу,
бих, владико, одмах учинио
да све ове горе заиграју,
60 и у хора да ни се окрећу.

ВЛАДИКА САВА

А видиш ли чудо, игумане,
посље ове среће нечувене
Црногорци ка су равнодушни?
На њима се мало што познаје,
65 но спокојно пуше и говоре
ка да посла нијесу велика
ни очима нигђе видијели,
а толи га рукама свршили.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Да л' обичај није међу њима
70 да се нико хвалити не смије?
Ко се хвали, тај сам себе квари;
хвалише су код њих поплувани.
Обичај је свагда црногорски:
нит се хвалит ни клонути духом,
75 у мукама највећим пјевати,
смртне ране преносит без сузе.

ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ

Доходе архиђакон Петар (свети Петар), војвода Драго Вукотић, војвода Вуксан Милић, сердар Јово Петровић, прото Жутковић, Перо Вукотин Мартиновић, сердар Јово Ђурашковић и за њима много Црногорацах (и многе Црногорке ћерају рањене на коње, туже за погипшима, и од радости пјевају). Готово сваки на коња јаше. Патријарх се освијести. Они разјахаше коње те приступају патријарху и владици. Архиђакон Петар дава три хата и шатор сераскјеров владици Сави на дар од Црногорацах, а једнога хата патријарху.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Ах, за Бога, причајте ми, браћо,
је ли когод од вас претекао
од срећнега дана суђенога,
80 од полома силе песијанске,
јер не могу живјет од нечеса
докле знадем што је и како је.

ВОЈВОДА ДРАГО

Ко би овде доша, игумане,
да нас доста и претекло није?
85 Нити смо се једанак родили,
нити ћемо једанак умријет,
но се редом рађа и умире.
Кажу – нејма смрти без суђења,
ма је лако и суђењу доћи
90 ђе се смуте онакве гомиле.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Не замећи, збиљски, војеводо,
јер из коже живи поскакасмо,
но нам кажи за сву погибију:
колика су мртва и рањена
95 од малене војске црногорске?

ВОЈВОДА ДРАГО

Није стварих било, игумане,
погибе нам двјеста триста другох,
пет стотинах има рањенијех;
то је ништа, каква мука бјеше.
100 Једном мишљах, кунем ти се главом,
да пиличник од нас не остаде
каква сила бјеше у Турчина;
нас не бјеше но тридест стотинах.
Мишљах чисто, бабове ми душе,
105 да се Турци говеђу прометну,
да их с мјеста не бисмо шенули.
Ко ће ка Бог? Да му је за славу!
Тек на Турке зором ударисмо,
Бог им зеца у срце ућера.
110 И што ћу ти причат, игумане,
никад Срби, откад себе памте,

јошт толико мяса од Турчина
не видјеше на једну пољану.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

115 Можете ли знати, војвода,
колико је погинуло Тураках
садно Чева до наврх Једношах.

ВОЈВОДА ДРАГО

120 Броје људи у сву Црну Гору
да имаде по оке памети,
а у тебе толико самога.
И да ти је имати овацах
колико је погинуло Тураках
садно Чева до наврх Једношах,
нити би их мога пребројити,
нити би им мога броја знати.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО

Доходе главари црнички и они који су били на границу против Млечића, и причају како је гром ударио у обје војске, турску и млетачку, које није много било, и како су Црничани посјекли Турке.

ВЛАДИКА САВА

125 Боже драги, среће нечујене!
Ко би у сну мога помислити
да ће ова доживјет чудеса?
Сада очи најпростије виде
да је ово крваво гнијездо
130 Богу драго и Богом бранимо
кад за њега громовима туче.
Та ово је народ јединствени!

ВОЈВОДА ДРАГО

135 То се знаде, наш владико свети,
из несреће срећа се излеже,
кукање је мати пјесне дивне;
из облаках дима стравичнога
срећа удри на јуначка крила;
ко вјечито хоће да живује,

мученик је овога свијета.
140 Кажу што би, збиља, Црногорци,
стијешњени врагом и ђаволом,
да крвљењем и страшним жртвама
не живују и не броје дане.
Трговине никакве не воде –
145 нит је знаду нити је имаду;
њина плодна поља и продоли
на потрк су песијанској сили –
штети њина жита и сијена;
занатлије никакви нијесу.
150 Размисли се може ли икако
Црногорац другојачи бити
и остати правим Црногорцем.
Да горимо свијећом, залуду –
исправит се никад не можемо
155 врагу праве вјере и слободе,
но удримо док је од нас трага
душманина слободе јуначке.
Ко погине, погинуће славно;
ко остане, остати ће славно;
160 а Богу је жртва најмилија
поток крви кад провре тиранске.

ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО

Доходи Шћепан из Грађанах (племе), из куће Кнежевића, у коју се био сакрио како су Турци до на Чево продрли. Примају га, али с мањим усхићењем.

ШЋЕПАН (клањајући се на све стране народу)

Помози Бог, јуначки народе,
поможе ти данас мимо икад.
Ја сам кривац пред Богом и тобом,
165 јер подигох кулу до облаках,
на њу страшне наукох громове;
ја сам кривац, о народе вјерни,
јер у твоје не стадох редове
да под својом паднем величином,
170 ал' са славом да на њој останем;
но потоња памет не помаже.
С ђетинства сам у двору подњивљен;
разблажена и млакава душа

стрепи грдно од рата крвава.
175 Што ћу крити? Када видјех Турке
и њихову силу колика је,
тад помислих чисто у памети
да им у вас ни предручак није,
те се сакрих у тврде Грађане
180 не би л' како ја један претека,
вашу славу да кажем свијету
да се она с вама не погребе.
Крив сам, знадем, ал' се опет гордим
што сам узрок ја ове побједи,
185 што сам узрок данашњега пира,
што поводом мојијем срећнијем
алмаз се је најљепши придао
у вијенцу соколова гн'језда.
Овим ћу се увијек гордити;
190 спрам овога све моје погрјешке
малене су, видјет се не могу.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ (крстећи се)

Кри се од нас, проклети демоне,
Бог ти мајку убио опаку!
Чујете ли, ако Бога знате,
195 безочнога овога образа
у што ти је очи уковао;
не знаде се покрити срамотом,
опета се за цара намеће –
ђаво своју пјесму не оставља.
200 Чујете ли ка је разграно?
Околиши тамо и овамо,
док најпосље све у своју торбу.
Ја се стидим његове срамоте
и грднијех лажах и плетења,
205 а он за то главе не обраћа,
него су му ка да хора дошла
да изнова о погрди ради.
Чуј, Шћепане, што ти хоћу рећи:
ти јошт мислиш да те не познамо;
210 цијели те народ већ познаје;
доста си нас држа за будале.
Но врат ломи куд те очи воде
да подругу са нама не збијаш;

носи собом то име велико,
215 нама оно ништа не требује,
нејмамо га куда камо ђести.
Колач вељи у малену торбу
стат не може док не прсне торба.
Муке с муке и зову се муке,
220 зло будала најгора уради;
стотине се главах паметнијех
знојем перу док добро ураде.
Ти се сакри како назре муку,
но народу не бјеше скривања;
225 но да муци врха главе дође,
ал' да му се угаси свијећа.
Но хајд' с врагом откуд си дошао
док нијеси што тражиш нашао.

*Плаче Шћепан како мало дијете, пада на кољена и моли народ да га убију говорећи:
„Воли сам од ваше руке умријети него се с овим именом по свијету скитати.“ Исправља
га и тјеша га поп Андрија Ђурашковић и брани од Теодосија Мркојевића.*

ПОП АНДРИЈА

Немој тако, оче игумане,
230 срамота је и тешка грехота
на овакво народње весеље
уцвијелит најгору сироту,
а камоли једнога човјека
те је нашим био поглаваром;
235 чинио је све што је могао,
а што није могао чинити,
за то не крив Богу ни народу.
– Ал' се цару не ваља страшити.
– Под крунама има страшљивицах,
240 у прњама има витезовах.
Он сад друге не има кривице
нако што је срца плашљивога,
а то није његова кривица,
него га је Бог таквога дао.
245 Па помисли, оче игумане,
како год је досад пословао,
у свашто је за нас срећан био:
суд постави у земљу бесудну,
његов поса и ово уради,
250 те оваку славу задобисмо.

Чуј, народе, што ћу сада рећи:
досада сам чисто двоумио,
а сад виђу објема очима
да је главом царе, како каже.
255 Би ли икад Отмановић силни
онолику силу отпратио
на чесову лажу и скитача
да цар руски није међу нама,
да је није на њега спремио?
260 Свједочи ли чисто Отмановић
кога данас међу се имамо?
Држимо га, не нагрдимо се.
А чега се бојати имамо?
Нека чете све наими своје
265 цар сатана у цара Мустафе –
кад се овој сили опријесмо,
бојати се нејмамо никога.
А гдје Турци омасте пољану
и оставе онолико мяса,
270 засада се неће повратити
на крвава она разбојишта.
Но држите, а имате кога,
нек ви слава иде по свијету
и да ви се до послијед прича.

НАРОД (из гласа)

275 Држаћемо, а цар је, видимо.
Нек стоструке падну на нас муке,
пуштати га ни издат нећемо
док све наше силе изломимо.

ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО

Излазе главари на страну и воде Шћепана међу собом.

ШЋЕПАН (главарима)

280 Мрковић је један човјек врли:
народ му је душа и тијело,
готов се је свагда жртвовати
за народну ползу и напредак.
Што ме гони, чудит му се није;

285 оно није злоба ничесова,
но уклања народ од олује.
Уважавам искреност његову,
и због исте ја му све опраштам.
У мене је срце милостиво
и желим се с њиме помирити.
290 Рад нијесам – Бог ми не судио –
да на мене штогод старац сумја
злобе сјеме да у срцу носим.

*Главари скоче на ноге, скину капе и сви му захвале на његовом царском великодушију,
и оду три-четири по Мркојевића те га доведу Шћепану и прочима.*

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Што хоћете, земаљски главари,
што се старцем једнијем брукате?
295 Дајбуди ви ја не треба ништа.

ВОЈВОДА НИКО

Никад нам се бољи не родио!
Треба си нам и требаћеш док си.
Звали смо те сви из договора
као оца да те сви молимо
300 да се смириш, игумне, с Шћепаном;
ваша распра нама мила није.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Умирен сам са сваким, душе ми.
Зар се Шћепан препао од мене
да му царску круну не уграбим?
305 Ко шубару носити не може,
њему ништа круна не треба.

ВОЈВОДА НИКО

Није, оче, ни Шћепан такови
да о теби штогод худо мисли,
но се с тобом жели помирити.
310 Он је човјек срца милостива,
вељедушан, рода великога;
он неслогу мрзи ка ђавола;
он се мањи и од мрава чини,
не да нико да га царем зове;
315 сам је своје име унизио

и назва се Шћепаном Малијем;
за свијет га нико већ иначе
зват не смије до Шћепане Мали.
Куд ће душе на св'јет поштеније?
320 Него, оче, сви ти се молимо:
пољуби се и помири с њиме;
он то жели, а ми сви желимо.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ (смијући се)

Свак пред Богом самртно гријеши
ко би икад хтио и смислио
325 вас исправит с ваше наклоности,
када вам је срећа ал' несрећа
са разлогом некаквим обручи;
теже вас је са њом раздвојити
но уставит мутну поточину
330 која себе ломи провалама.
Што ћу језик бадава тупити?
Мир без рати ствар је од подруге.
Мене Шћепан дивно разумије,
а ја њега јошт боље познавам.
335 Ви не дате седлат ни уздати,
правда ви је што је вама драго.
Ко је икад на свијет дочека
а од ђеце једне распуштене
штогод друго до вјечите муке?
340 Тешко томе ко о вама брижи.
Камо Шћепан да се пољубимо,
па га ето, и честит ви био!

Диже се Шћепан те се пољуби с Мркојевићем. Велика граја и весеље; поче народ коло водити; једно коло води један млади калуђер, а друго Симо Цетињанин (трговац которски).

ПРВО КОЛО

Што се она чује хука,
што л' грмљаве проламају?
345 Ондена је страшна мука,
планине се потресају.

ДРУГО КОЛО

Море се је зајосало,
упире се с бреговима;

а небо је помрчало,
350 те се хори с громовима.

ПРВО КОЛО

Тиранства се вихорови
о брежуљку слободnome
и синови Ахметови
немилосно луди ломе.

ДРУГО КОЛО

355 Каква људска сила може
доћи главе том народу,
кога штитиш штитом, Боже,
дајући му ти слободу?

ПРВО КОЛО

360 Крв престаде црна тећи
од крешева стравичнога
кад прелеће данак трећи
изнад Лаза царевога.

ДРУГО КОЛО

365 Мртва трупја кроз гомиле
све брат брата жељно тражи
ђе су му га ђеле виле
ал' пожњио палош вражи.

ПРВО КОЛО

370 Брат рођена брата трудно
мога наћи и познати,
које чудо бјеше чудно
ту љешина наслагати!

ДРУГО КОЛО

Борци у крв сви лежаху
који славно ту падоше;
различит се не могаху,
нит се многи познадоше.

ПРВО КОЛО

375 Ал' познаде Мићуновић побратима свог сердара

у гомиле мртва трупја, ђе му Јанко крвав спава.
За њим љуто јадикује и витешко лице пара:
„Куку, Јанко, горски змају, с тобом пада наша слава!“

ДРУГО КОЛО

380 Два ти лава претрчају разбојиште сустопице:
буковички капетане с побратимом попом жутим.
Забрекле им десне руке мачевима у ручице;
с'јекућ Турке за три дана, одоље им мишцам' крутим.

ПРВО КОЛО

385 А под сјенком од барјаках на мегдану узетијех
сједи Данил, вожд јуначки, су шездесет поглавицах;
на сриједи разбојишта змај Мандушић коло вије
са момчађу измашћеном мрском крвљу турских злицах.

ДРУГО КОЛО

390 Ту лазином непрегледном на све стране Турчин паде
ка дубрава пред сјекиром кад се настре и повали;
Лаз Царев је том споменик, тако назват да се знаде,
том побједом над Турцима да се Србин вјечно хвали.

ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО

Доходи један трговац из Будве и доноси кријући писмо Шћепану од архимандрита барскога Дебеље. Шћепан, пошто му га кријући прочитају, дава исто патријарху да га на глас прочита. У истом га писму именује архимандрит Дебеља императором Стјепаном.

ПАТРИЈАРХ

(чита писмо, а Шћепан гордо к небу гледа)

395 „Ја поклоник правде и слободе,
збиљски царе, и тебе се клањам,
а владици и светом патрики
благослова иштем да ми пошљу,
па поздрављам све редом главаре,
395 све лавове и горске вукове.
Царе срећни, српскоме народу
сад си оно што ти ја желијах.
О, да знадеш што о теби зборе,
400 све би поја и увис скакао –
плаше те се како грома Турци!

О, да знадеш што се с њима збило!
Проста њина грдна погибија
што су од вас тамо изгинули
405 при грдилу и њином ископу
што учини један од другога
и од раје што су дочекали.
Како су ти нагнули бјежати,
у широку Зету увалили,
410 сву су равну Зету похарали,
похарали варош Подгорицу;
у бјежању грдно изгинули –
на носове потуче их раја;
исклала се међу собом војска,
415 исклала се и попљачкала се.
Ама што је војска румелинска,
она ти је листом изгинула;
онај ками што је претекао,
све је голо ка прст остануло;
420 Арнаути све јој поскидали.
Серашћер је у суботу вече
добјежао Скадру на Бојани
без турбана и без своје капе,
марамом се био убрадио.
425 Да све кажем што се догодило,
шћела би се како струка карта.
Срећњи царе, да си нама здраво!
Сад можете мирно починути,
натежите жице на гуслима:
430 јошт не знате што сте урадили
док чујете од вјешта гуслара.
Већ је доста да вам не досадим,
ал' вас молим име ми чувајте,
крите ми га као змија ноге.“

ШЋЕПАН (смијући се)

435 Овај љуби народ и поштење,
цио свијет ка у прсте знаде;
разуман је, и чисто прозире
што је чије и што коме иде.
Истина је, и угађа сваку:
440 јошт не знамо што смо учинили
док чујемо од вјешта гуслара.

Ja га љубим душом и тијелом,
воли бих га сада загрлити
него оца да ми се подигне;
445 воли бих га код себе имати
да ми буде савјетна потпора
него круну, најскупљу на св'јету,
азијатског великог Монгола.

ПАТРИЈАРХ

Божја воља и Божија сила
450 ово мало сачува народа,
сачува га и прослави дивно.
Његова је воља свемогућа:
он укочи силну осовину
на којој се дивна свесветија
455 окретају као вихорови,
и он свеза зраке са зракама,
ка што свеза душе са душама;
пред њиме је цио свијет ништа;
пред њиме је ишта ствар велика.
460 Колико му труда свијет стаде,
онолико један трунак мали
што се игра с вјетром до облака.
Све је пред њим мртво, не креће се,
а све опет живи довијека.
465 Душа лети горе изнад сунца,
а прашина лети испод сунца.

Опет коло почиње пјевати.

ПРВО КОЛО

На Ситници води бистрој крила нам се поломише,
поглаваре наше листом ту Ћупрелић све улови,
на тврду их вјеру Турци немилосно погубише,
470 ту поклекну храброст горска и слободе сви синови.

ДРУГО КОЛО

Турчин пљуском на нас удри, сјече, вјеша, роби, пали;
природна га злоћа води, а освета гони стара,
варварскога свога срца на нас злобу да искали,

и слободе дично име гадном ногом да замара.

ПРВО КОЛО

475 Писка стоји до небесах, пушка грми, крв се лије,
вражја сила мах узела, ништа јој се не опире;
хвата робје на стотине, на све стране ужас сије,
облаци се мрачног дима над слободном гором шире.

ДРУГО КОЛО

480 Мрваљевић, витез стари, на мукама живот даде,
на ватри га су сто робах клети Турци изгореше;
Мандушић им смртно рањен у рукама соко паде,
на коцу га рањенога тада Турци зли попеше.

ПРВО КОЛО

485 Јунаци се тад гледају када на врат муке дођу.
Најславније тад умрије наш Милија војевода;
у цркви се затворити зовне браћу да с њим пођу:
„Гроб је красан“, каже, „црква, споменик ће бит слобода“!

ДРУГО КОЛО

490 Бранише се седам данах девет братах без престана,
седамдесет и два више барјактара што убише
око цркве на све стране, док их изда џебеана;
Турци олтар превалише, с олтара их све побише.

Мнозина плачу од жалости.

ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО

ШЋЕПАН (отирући сузе)

495 Баш овога чуда није било
од постања људих и свијета
што је овдје у овим горама.
Свуд страдају људи и народи,
но пружају један другом руку –
човјек чојку, а народ народу;
ако ни с чим другијем не може
а оно му помаже плакати,
те се тијем муке олакшају.
500 С вама бива сасвијем иначе:

кад плачете – свака ви се весели,
кад појете – свака око вас плаче.
О проклето криво вјеровање,
грдно ли си браћу завадило,
505 грдно ли си браћу помразило.
Што је ово до вражје суђење?
Ко би мога принудит Славјане
до сљепоће и вражјег суђења
да упрте на својим плећима
510 азијатско криво вјеровање,
које Бога истинога хули,
а гоји се са невином крвју?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ (Шћепану)

У тебе су међер многа добра,
ал' нијесам досада знавао
515 да си такви богослов дубоки.
Ријетки су цари богослови,
а у тебе ето и то добро.
Него мјери што ћеш говорити;
најљепше је о том не зборити
520 ни наносит носа над олтаром.

ШЋЕПАН

Сачувај ме Боже, игумане,
да бих смио против праве вјере
ја злочесто ишта помислити,
а камоли уста расклопити.
525 И ја нешто видим са очима,
буди оно што је сваком јавно –
Божју свјетлост те земљи свијетли
и играње по небу звијездах;
а и мјесец рђав свједок није,
530 иако се с плачем прошетује.
Но ми пукне срце од жалости
кад погледам опаку судбину
која паде на нашем народу.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Ко ће свијет исправит леђима,
535 ко л' цијеле опаметит људе?
Будале су људи од старине,

будале ће остат довијека.

ШЋЕПАН

Нешто друго ја хоћах казати,
па се нешто занесох на страну.
540 Млечићи су, знадем, Црногорце
све мрзјели, мрзећи љубили,
ал' нијесу мрзост на видјело
никад приђе досад изнијели.
Ја се чудим што ће ово рећи
545 и ка им је њихова хитрина
допуштила ту безобраштину.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Ти се чудиш што ће ово рећи,
али ја се нимало не чудим,
јербо знадем што је прије било.
550 Ово њима нијесу првине.
Кад прегази Ћупрелић-везире,
кад прегази с војском Гору Црну
и навали к мору дебеломе,
паде с војском на поље Солило.
555 Наше много тад бјеше чељади,
да се спасе, у Боки утекло,
а све жене дјецу унијеле
која боја бити не могаху,
нит се крити по тврдим горама.
560 Срамотно их Млечићи тисућу
похваташе, Турци предаше;
женске робјем Турци поведоше;
повјешаше крупније мушкиће;
мушку дјецу те у повој бјеху
565 увис Турци побацаше листом,
дочекај их на врх од ножевах,
онако их носе набодене
пред крвнички шатор Ћупрелића
да угоде нечовјечној ћуди
570 тиранина богоотпадника.

Коло поје.

ПРВО КОЛО

Клањају се мнаду сунцу двје тисуће витезовах,

целивају матер земљу да им покој тихи даде.
Хоће братску крв да свете и разуру њих домовах,
али листом изгинути – о другоме сад не раде.

ДРУГО КОЛО

575 Молитву им сунце прими, земља славан гроб обећа;
тридест тисућ турске војске како муња поразише,
све исти дан довршише – је л' јуначка ово срећа?
Утријеше војску турску, главаре јој заробише.

ПРВО КОЛО

580 Сердар Ђикан и кнез Мојаш у Чево се с војском врате,
воде собом до два паше и Тураках главних триста
заробљених на Трњине да им покор Турци плате
Ђупрелићем учињени. Освета је ова чиста.

ДРУГО КОЛО

585 Босанска се двапут сила на Трњине сломи село,
турске кости на гомиле изнад села и сад леже.
Бјеснило је дивље Турке на све наше краје вело,
бјеснило их бешчовјечно на злочинство њино стеже.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО

Трче архиђакон Петар сиваља беглербегова. Сав га народ гледа како хитро и вјешто коња јаше. Сердар Јово Ђурашковић метне му свој чибук на ливаду. Он залети хата и у најватренијем трку сагне се и уграби чибук са земље. Тада га сав народ поздрави пуцњавом пушаках.

ШЋЕПАН (главарима)

590 Има сам ја у мојој гвардији
коњаниках толике тисуће
од свакога краја и народа;
Татаре сам гледа и Харапе,
Киргизе сам гледа и Черкезе –
јошт мојима очима не виђох
нигда муње овакве на коњу
као момче ово што сад виђех.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

595 Није само он од тога посла

него га је Бог за свашто дао;
у нашој се земљи нигда није
оваквога момчета дизало
ни дивотом ни сваком хитрином.
600 Управ су му седамнаест љетах,
више знаде но нас половина;
паметније мисли и ријечи
нит сам чуо нити ћу је чути,
него неће ово наше бити.
605 А ако му Бог сачува главу,
он је срећа овога народа,
он је рођен да довијек живи,
он ће другим бити Скендербегом.

Долази архиђакон Петар. Шћепан га грли и оће да му дарује свој џефердар. Петар се смије и не хоће дара примити.

ПРВО КОЛО

Што Пипере магла крије?
610 Што л' топови турски гrome?
Што с' око њих пламен вије?
Што л' пушчане јеке ломе?

ДРУГО КОЛО

Топал-паша курбан чини
соколове да задуши,
615 лава робом да учини,
да порасту Муси уши.

ПРВО КОЛО

Дим на турску војску иде,
турска војска грдно бјежи,
стражњи прве већ не виде –
620 тисућа их мртви лежи.

ДРУГО КОЛО

Топал-паша робом оста,
Пипери га ухватише.
Ту падиши бруке доста,
а Топалу и јошт више.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО

Доходи један монах однекуда. Шћепан се диже, сrete га и одведе на страну. За дуго се с њим забави, поврати се на обично мјесто, сједне и позове монаха к себи међу народом. Монах приступи патријарху и владици руци и стане дупке пред Шћепаном. Народ наврви гомилом около њих.

ШЋЕПАН

625 Духовниче, слушај што ти кажем.
 Богу сам се јако зарекао
 да на срцу не држим таине
 коју нећу на глас објавити
 пред овијем вјернијем народом,
630 него причај право и открито,
 на цио глас пред свијем народом,
 порашта си ти к мени дошао.

Монах, дрхтећи и обзирући се около себе, вади из штапа шиш около којег замотано једно повеље писмо, одвије писмо и даје га Шћепану. Шћепан отвора писмо, гледа га као да га чита и од радости плаче. Народ забјешен шапти међу собом чудећи се што је.

ШЋЕПАН (отирући сузе)

 Духовниче, све на уста причај
 што си доша и рашта си доша.
635 Не може се никад исписати
 ка из устах у уста предати;
 чишће језик него писмо каже,
 у писању штеде се ријечи.

МОНАХ

640 Види дивно Твоје Величество
 што ти писмо каже и говори.
 Дали су ми жестоку наредбу
 на ријечи да ти све повторим:
 жељкује те видјети Русија,
 жељкује те ка озеба сунце,
645 цио народ пречезну за тобом.
 Многе су се буне подизале
 и многа је крвца проливена
 тражећи те народ од велможах
 да те пуште и народу даду.
650 Бог то знаде што јошт бити шћаше
 да им лажа у пук не помога,

те рекоше ере си умро.
Све разлоге и чисте свјedoџбе
изнесоше пуку пред очима,
655 најпослије и гроб ти нађоше
у кому си и ђе си сахрањен.
Тијем пуку очи замазаше,
ал' се опет зуцати почело
да си здраво и ђе се налазиш.
660 Стога су ме к теби отпустили
твоје вјерне које имаш слуге
да те видим, да ти се поклоним,
да их чисто о теби изв'јестим:
јеси ли им здраво и весело,
665 како ти је међу Црногорце,
чествују ли и слушају тебе.
И то су ми рекли да ти кажем –
како згoду виде и прилику
за тебе ће послат посланике
670 да се враћаш на твоме престолу.

Шћепан плаче.

ШЋЕПАН (отирући сузе)

О неправдо, ђавољи порoде,
је ли ово икад ико чуo
откако је гавран поцрниo
да над празним гробом читају
675 опијело живоме човјеку?
Ал' кад чисто пред пуком испане
лаж на лажу, правда на истину,
тешко ти га онда онијема
што ми силом престол уграбише
680 и толику лажу посијаше.
Тада ће ми триста пута љепше
засјат глава но ми сјаје круна.

МОНАХ

Допушти ми, Твоје Величество,
да одлазим откуд сам дошао;
685 не може се ни тренућ трајати,
јер зависи од мога трајања
красна срећа царства цијелога
– па каквога царства великога –

које хоће да дуго живује,
690 којему су дани тако дуги:
један његов – обичних стотина.

Монах се клања просто и одлази. Устаје Шћепан те га прати, дуго се с њим разговара и повраћа се међу народом веома весело и задовољан. Народ се чуди и весели; свак гледа Шћепана с љубопитством као да га јошт никад нијесу видјели; свак мучи, нико ништа.

ШЋЕПАН (народу)

Пјевајте ми, браћо Црногорци.
Што ви пјесна колом не окреће?
Ко ће љепшу славу доживјети?
695 На свијету што бисмо тражили
до овога што ни Бог дарова?
Ја већ никад у моме животу
дана слађег доживјети нећу
нег' честити данак кад ми дође
700 који ће ми с правдом даровати
престол дједов и дједову круну.
Ни тај данак мени неће бити
тако сладак ка што је данашњи,
но пјевајте и веселите се.

Народ весело и с грајом потрчи и поче коло водити.

ПРВО КОЛО

705 Ходаверди, дивљи паша,
страшном војском Куче хара,
Иликова кулу Раша
хоће Турчин да обара.

ДРУГО КОЛО

710 Бјеже Кучи уз планину,
дигла их је турска сила;
од Косора муња сину,
а извија грлом вила.

ПРВО КОЛО

715 Дође витез од Косора,
Јовов Ђуро са дружином,
те узавре бојем гора

братоношком тада силом.

ДРУГО КОЛО

Лете Турци низ Орлује,
Гога Рашов зажди кулу;
бјежи паша, јадикује,
720 уцвијели многу булу.

ПРВО КОЛО

Турске војске поглавари
у тој кули изгорјеше.
Овакви су за њих дари,
нека Турци мање гр'јеше.

ДРУГО КОЛО

725 Бјежи паша без обзира
и без пола војске своје;
неће рати, неће мира,
зло му нешто ухо поје.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЈЕДАНАЕСТО

Долази Петро Џаја из Новог и доноси на дар Шћепану двије канарине у двије крљетке и једнога папагала. Поставише папагала на његово сједало; почне га Шћепан звати.

ШЋЕПАН

Папагале ... папагале ...

ПАПАГАО (клањајући се)

730 Цар ... цар ... цар ... цар ...

Народ се смије и крсти од чуда. Различита и знаменита се толкованија просуше због папагала о Шћепану међу народом.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(у себи, заценут од смијеха)

Враг би овдје пука од смијеха,
с гроба би се човјек насмијао.
Баш је ово – не знам што ћу рећи ...
на свијету јошт ове смјешине
735 нит је било ни ће, ја мним, бити.

Да кажујем по тисућу путах,
нико ово не би вјеровао.
Ово никад пристојати неће
– што се ради с овијем човјеком –
740 за причање ни за вјеровање;
све му свира по његовој ћуди,
жели лажи овој угодити.
Патријарх му бјеше отпратио
средовјечну, готово неку
745 хатурину ону неваљану.
И гдје ће га за петнаест данах
научити, кад му се примакне,
да му клекне на прва кољена,
да му га је лакше појахати!
750 Опет лаже са свакоје стране
саковане по његовој ћуди;
по ћуди му и папага дречи.
Та ово је ништа ко га знаде,
ма велико чудо ко не знаде.
755 Да што почнем зборит у народу,
нагазићу на вељу злу срећу.
То ријетко бива у свијету
да истина пред нечистом лажом
смије своје уши помолити;
760 најљепше је – држ' језик за зубе.
За лаже ми није много стало:
ко се себе не стиди лагати,
тај за свијет не обрће главе;
него ми је стало за другијем.
765 Али опет у дрхтећој руци
кантар право мјерити не смије.

Коло пјева.

ПРВО КОЛО

Силна ти се Босна слеже на границе листом наше,
пред њом Ћехај-паша млади и босански капетани.
На Ублима сила паде – тридест тисућ ње имаше –
770 јаничари и спахије и војници све бирани.

ДРУГО КОЛО

Наша војска нејакашна сломит Турке не могаше.
Страшна миса Обилића три војводе опи тада;

су четрдест других пођу поклонит се вољи паше,
са ватром му поклон чине и убију пашу млада.

ПРВО КОЛО

775 Мртав паша самоседми од витешке руке паде,
наше браће двадест и шест погибоше код шатора;
Томановић с четрнаест из окола здрав испаде.
Данас спомен погипшима видиш – мрамор до мрамора.

ДРУГО КОЛО

780 Два сердара тада удре на смућену турску силу,
разгоне је и ис'јеку – половина не утече.
Слободи је пир велики кад јој синци круне вилу,
као што су под турскијем шаторима исту вече.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДВАНАЕСТО

Долази граф Бујовић, сердар бококоторски, родом из Пераста, и доноси Шћепану писмо од провидура из Котора у коме га моли провидур да се не именује Шћепан императором ни царем, јер речена имена не звече лијепо у овим крајевима.

ШЋЕПАН (поносито гледећи)

785 Дану причај, господин-сердаре,
што то траже од мене Млечићи,
с каквим су те образом спремили
кад су своје грдно губавило
сад казали цијелој Европи.

ГРАФ БУЈОВИЋ

790 Млетачка је воља свагда била
откад си им доша у сусједство,
и данас је како што је била –
друго име узми које хоћеш,
ал' се царем ни императором
немој звати, јер ти не пристоји.

ШЋЕПАН (с грохотом)

795 Зар Млечићи у мојојзи кући
да ме крсте како они хоће?
Што би онда Црна Гора била
кад би она лаву Марковоме

као торба о репу висила?
Па ономе лаву жалосноме
800 који носи, ево неко доба,
ћуд лисичју а зечево срце,
те се клања сјенки од мјесеца,
робињама направља папуче.¹¹

ГРАФ БУЈОВИЋ

Знаш, Шћепане, ти си човјек уман,
805 срећа ти је у крила удрила,
а дјела ти способности кажу.
Но за тебе царско име није;
с тобом би се могло и сложити,
но се с мјестом овијем не слаже.

ШЋЕПАН

810 Ја се звао тако ал' онако,
вама није ни шире ни уже,
само ви се не даје сакрити
опачило ваше ваздакадње
и подмукла подлост душе ваше,
815 којано је благородној души
много тежа но турска дивљина.
Истим путем којим си дошао
хајде натраг, поздрави Млечиће:
јошт им треба много којечеса
820 да им дуги порасту бркови,
па што такво да почну зборити.

ЈАВЛЕНИЈЕ ТРИНАЕСТО

Одлази граф Бујовић. Долази један слијепец, који је пјесну извео о новој побједи на Чево и у Црмницу. Умоле га да је пјева. Почне гудјети пред Шћепаном и главарима. Пук се нагомила да се не може кркнути.

СЛИЈЕПАЦ (поје)

Здружише се два велика змаја,
отправише Турке и Латине
– сто и тридест хиљадах пушаках –
825 да ухвате цара русинскога

¹¹Султаније

те у Црну Гору добјежао,
а заробе царицу слободу.
Цар се сакри у село Грађане,
а царицу бране Црногорци.
830 На хиљаде падоше јунаци,
потekoше ријеке кржаве,
потопише Турке и Латине.
Засја света царица слобода,
засја млада ка на гору сунце.
835 Благо вама до шест витезовах
те водисте у бој Црногорце,
ваше име никад не умире:
Вукотићу са Цетиња Перо,
и сердаре Поповићу Стано,
840 војеводо Драго Вукотићу,
с побратимом Милићем војводом,
млад ђаконе, црногорска дико,
са сердаром Ђурашковић Јовом –
благо вама, сиви соколови,
845 соколови црногорски момци,
ви бесмртну славу задобисте
сијекући шест неђељах Турке
преко Чева и подно Црмнице
докле силу турску саразисте
850 и демону сломисте рогове.

Сврши пјесну слијепац. Шћепан гледа пред собом; боље му се допадале пјесна папагалова но овога слијепца. Разлази се скупштина.

ДЈЕЈСТВИЈЕ ЧЕТВРТО

ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО

На Цетињу

Долази посланик императрице Екатерине Вторе, књаз и генерал Георги Долгоруков и са њим 30 официера; доносе Црногорцима грамату од речене царице којом их позивље да устану на Турке, јер је и она с Турцима заратила. Владика Сава пише у сва племена црногорска да иду на Малу Госпођу на Цетиње да чују грамату царице руске што им пише.

Соба у манастир на Цетињу. Књаз Долгоруков, владика Сава, патријарх Бркић, Теодосија Мркојевић, официери руски.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Желио сам од мога ђетинства
ове горе ваше видијети,
о којим се чудна преданија
на све стране чују и просипљу.
5 И ево ме лијепа судбина
и доведе сада међу њима
да се с вама видим и познадем.
Радујем се и веселим томе.

ВЛАДИКА САВА

10 Гора с гором састат се не може,
али човјек може са човјеком.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Како сам се из мора извеза,
на границу стао црногорску,
у души сам велику премјену
оћутио, не знам ни сам какву,
15 и први сам камен црногорски

пољубио са братском љубавју.

ВЛАДИКА САВА

Колико ће човјек путовати,
с предјелима и чувства мијења,
особено на предјел собратски;
20 на њем човјек мора и да не би,
јошт када га веза двојеструка
тако силно веже и скопчава,
како што нас са Русијом веже.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Ово чисто вјеровати може
25 ваша милост и преосвјаштенство:
откако сам љетос изишао
из милога отачаства мога,
сад сам само дихнуо воздухом
пријатнијем, а приђе нијесам.

ВЛАДИКА САВА

30 Своје с туђим није смијешано,
од туђега свагда туга бије.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО

Доноси ђаче ракије; узимље Теодосија Мркојевић ракију те служи патријарху, владикау, напуња чашу и даје књазу, а овај се извињава да не пије ракије.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(пружајући му чашу)

Узми, књаже, не нећкај се ништа,
ове горе не љубе регуле,
јер су у њих дани предугачки,
35 телиш оним што код куће чамју,
кад их човјек не би поткидао
са пјесмицом и чашом ракије.
Док си овдје, треба забацити
свеколике свјетске посласице,
40 ка да си се изнова родио.

Гледа га кнез љубопитно и попије добру чашу.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(смијући се)

На здравље ти. Вјешто је искапи,
као да си и приђе почиња.

Сви прочи пише ракије.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

(Теодосији шалећи се)

45 Па си добро јошт, игумне, сиров
под бијелим и дугим власима,
лице ти је ка младићу сјајно.
Колика си љета избројио?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Гоним управ седамдесет шесто;
ал' га гоним али га престижем,
не знам љепше како бих казао.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

50 Седамдесет и шеста година!

(К својима: „Онъ еше молодець!“)

Такови су синови природе,
којим њежност, којим излишности
здравје, благо најдраже на св'јету,
отровале, ка знаду, нијесу.
55 Ја мним, оче, мало што и мислиш,
но смирено филозофски чекаш
што ће теби дан који довести.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Мислим, књаже, и прскох мислећи,
мисли су ми веће јаде дале
60 двадест путах но тешки послови.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Нама што смо у свијет широки
мисли леме главе немилосно.
Али вама што би их ломиле
на овоме мјесту узаноме?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

65 У тјескоти мора се мислити,
и ове су мисли различите.
Ти све мислиш од добра к бољему;
оно боље ако ти измакне,
добро ти се у зло преокрене –
70 то је управ смијешно мишљење.
А ја мислим од зла пут горега;
зло преносим, горега се чувам.
Ти си рођен и честит и срећан,
а ја, исто ка тица у гори,
75 Бога славим и дневи и ноћи
што нијесам тица у кавезу;
ово ми је драже од свијета,
тијем питам душу и тијело.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Међер знадеш мислит и зборити.
80 У свијет си ваљда путовао,
ако ништа ано да се познаш
с наукама и с богословијом,
које ти је нужно знати било
да получиш свештено званије.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

85 Веома сам мало путовао;
самоук сам, ако штогод знадем:
по буквици учио сам књигу,
по људима учио сам свијет,
по звјездама и богословију.
90 Што ми друга требају наука
како овдје у наше крајеве?
Много огња под малијем лонцем,
ал' ће прснут ал' пролит млијеко.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

А домаћи какав ви је живот?
95 Имате ли уредне часове
кад лежете и кад се дигнете,
када ћете сјести за обједом?
И вечером сједите ли дуго?

Имате ли каквегод забаве?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

100 Код мене је оваква уредба:
кад огладним, онда ми је подна;
дуго сјеђет не могу вечером,
но како се код ватре огријем,
чашу вина подобру испијем
105 те наздравим санку и дружини,
па отоле згријат у постељи.
Је ли зора, ето ме на ноге;
забаве ти друге не имадем
до једнога сама разговора
110 с живијема али с мртвијема –
кад ни с једним, онда сами собом.

Пуцају машкули непрестано, који позивљу Црногорце да иду на скупштину.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Не могу се наслушат милине,
јербо су нам све ове литице
оживјеле крупним одзивима.
115 Та ово је пријатно слушати,
телиш оном ко га чуо није.

ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ

Сабраше се Црногорци листом. Излази међу Црногорцима владика, патријарх, књ. Долгоруков, Теодосија Мркојевић и официери руски. Црногорци су дигли капе на пушке, а Теодосија Мркојевић чита грамату од царице. По прочитању грамате учине Црногорци у три пута весеље из пушака.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Чуј, народе јединоплемени,
прослављени у свијет храброшћу,
православна велика царица
120 спремила ме да међу вас дођем
да вам предам њезину грамату
и њезине свештене ријечи,
те ми даде из уста у уста
вам их предат од слова до слова.
125 Велико је моје посланије,

царска ријеч аманет највиши,
драгоцјеност највиша на земљи;
р'јеч је царска царства религија.
130 Ја вам носим страшна сокровишта,
уцијенит уста их не могу;
свака ријеч коју сам донио
по брилијант ваљаде из круне.
Јошт никада в'јести ни вјесника
овакога овдје дошло није
135 откад ваше горе поникоше.

Црногорци изабирају сердара Јова Петровића, који је учио неколике године у Петровом Граду, да он говори с књазем.

СЕРДАР ЈОВО

Изговори, књаже, што имадеш,
ми смо жељни добријех гласова.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Царица вас љуби ка синове,
пазиће вас како ћецу своју.

СЕРДАР ЈОВО

140 Ми то чисто, књаже, вјерујемо,
и ми Русе ка браћу љубимо.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Извјесно је Њеном Величеству
ваша храброст од пантивијека
и преданост ваша непокретна
145 посестрими Русиј' те гојите.

СЕРДАР ЈОВО

То смо дјелом досад показали,
ни посад се лијенит нећемо
што могнемо у свакоју згону.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

150 Дајем вама на знање свијема
како султан, невјерни Мустафа,
враг заклето крста христјанскога,
Обрјескова, нашега министра,

безаконо у тавницу баци;
рат објави као изненада
155 православној великој царици
и цијелу роду христјанскоме.
Царица је дигла силну војску
и кликује из упила гласа:
ко се годе су три прста крсти
160 да устаје на ноге јуначке,
да дижемо срушене олтаре,
да на њима крсте исправљамо,
да пропоје вјера православна
славу Божју и пјесну побједну,
165 да гонимо поганскога сина
из Европе к његовом гнијезду,
у његове запарне пјешчине.
Спомен'те се, храбри Црногорци,
какву преци ваши задобише
170 нечувену славу и јунаштво
с Александром, царом македонским.

Смије се Теодосија.

Спомен'те се дјелах витешкијех
ваших царах и ваших деспотах,
па јунаштва ком се свијет диви,
175 те сте свагда собом показали
под барјаке Скендербега Ђура
против гадне силе отоманске.
Спомен'те се вашијех претковах
и њихове борбе очајане:
180 први они барјак развијаше
од Славјанах свијех у Европи
проћ' Турчина, општега крвника,
а у помоћ Петру Великоме.

СЕРДАР ЈОВО

То је било, него са сном прође.
185 Погибоше цари и банови,
ка да у њих удри муња жива;
погибоше Срби на све стране,
погибоше душом и тијелом.
Ми ни на пут ни на дом остасмо,
190 на потрку свијема мукама,
само што злом и страшном осветом

живујемо у овим горама.
Помогосмо Петру Великоме,
па сва наша крвца и страдања
195 Богом просто када смо помогли
осветивши Петра од Ахмета.
Нас потреба није соколити,
што можемо, готови смо свагда;
је ли Бог да, имамо ли с киме –
200 побоље ће нас познати Турци.
Ал' се бојим несрећне недаће:
срећа нам се стара заметнула,
пробудит се она лако неће
докле год се ситана наспава.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

205 Монархиња жели православна
да на помоћ њенога оружја
рат с Турчином одмах заметнете,
да се листом на Турке дигнете,
да Стамболу с војском марширате,
210 да на њему с војском ударите,
па што Бог да и срећа јуначка.

СЕРДАР ЈОВО

Ми смо у рат довијек с Турцима,
јошт се никад мирили нијесмо,
нити ћемо док је од нас трага;
215 дић' ћемо се одмаха на Турке,
с њима ћемо боја учинити
по граници на свакоју страну.
А с ким ћемо маршират к Стамболу?
Малене су, књаже, наше силе;
220 ми се једва бранити можемо,
има ли нас десетак тисућах
с мало хране, а јошт мање праха.
Куд се годе с границе шенемо,
срести ће нас двадесет тисућах,
225 мало даље срешће и педесет,
па не мрца и заваљеника,
но Бошњака али Арбанаса,
од искона војничког народа,
те се рађа и мре под оружјем.

230 Да ли не знаш, они су Стамболу
остра сабља и десница рука;
колијевка то је јаничарска,
а јаничар сила крволока.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

235 Није Турчин оно што је био,
но је гадно на нос посрнуо;
а сачувај Боже да је оно
што се једном о њему збораше;
да му кола у глиб не падоше,
већ би свијет црњи пака био.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

240 Крај имаде куга и зло свако;
а да краја не бише имали,
цијели би свијет поморили,
те би земља постала пустиња,
да се по њој дивља стада шире.
245 Слава Богу што Турчин посрну;
но пред ким је, књаже, посрнуо?
Пред силама и пред народима,
ал' спрам нама он јошт не посрну;
спрам нама је јошт њега сувише.
250 Ми смо шака малена народа,
Богу хвала, опита слободом;
да нам није јошт ове пјаности,
давно бисмо и ми упанули,
ка сви други, у ђавољу торбу,
255 ђе су веће смјешћене јабуке.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

У Турску је данас сасвим друго,
није оно што је пређе било:
уљегла је зука у народе,
судбина је тајна потпалила;
260 потресла се душа у народу,
већ им на нос мирише слобода.
Сва је Турска данас у Европу
ка стог сухе сламе ал' сијена;
не требају него смјела рука
265 да у њ метне ватру с једне стране,

да се цио пепелом прометне –
а та рука ви можете бити
ако знате и ако шћедосте.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

270 То тај може мислит и зборити
који не зна како ствари стоје,
ал' не онај који их познаје.
Како бисмо ми то урадили
без помоћи некога другога
кад Бошњаци, наша родна браћа,
275 слијепи су те не виде ништа?
Куран им је очи извадио,
Куран им је образ оцрнио;
код њих нејма душе ни образа
који не би за Куран умро.
280 То је њина кукавна светиња.
О слободи и о народности
у њих нико поњатија нејма;
у гроб су их обје сахранили.
Арнаут је ни вода ни вино,
285 народности ни слободе нејма;
он за образ не зна и поштење,
продаје се ко му више даде;
за новце ће свашто учинити –
матер продат, а оца заклати;
290 та витеза Скендербега Ђура
(који њима не бјеше приличан –
на ујаке Ђуро налицише,
на Балшиће, на српске кнежеве),
баш овога славнога витеза,
295 кога више никад стећи неће,
продадоше за новце Турцима.
Да им ноћу Ђуро не утече
из постеље, те некако чудно,
хоћаху му главу откинути
300 и продат је за новце султану.
Скендербегу ми смо помагали
борити се против силе турске;
Арнаути то знати не хоће,
они су нам највећи врагови.
305 За Грке ти казат не умијем,

но ни од њих посла бити неће
без туђега масла и помоћи.
Булгарин је без душе трупина,
он је убјен топузом у главу,
310 не сјећа се што је пређе био.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Около вас Србах много има;
да вам нико други не помогне,
с њима чуда урадит можете –
одвазда су Срби народ храбри.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

315 Истина је да су народ храбри,
да су били. Али ђе су сада?
Вјеровања Србе истражише.
Ми смо Срби народ најсрећнији¹²:
320 сваки Србин који се превјери –
просто вјеру што загрли другу,
но му просто не било пред Богом
што оцрни образ пред свијетом,
те се звати Србином не хоће.
Ово ти је Србе искобило,
325 робовима туђим учинило.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Како кажеш, оче игумане,
одовуд се врцнути не може
кад су тако скупјени крајеви.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

330 Може, књаже, оно што се може,
а више се ни тражити неће.
Ми хоћемо заврћи бојеве
около нас су десет градовах –
Турке ћемо навућ на границе,
а све Турке најжешће јунаке
335 од све Босне и од Арбаније.
Ту ће бити големо помоћи

¹²Могућа грешка у првом издању; код неких приређивача уместо *најсрећнији* стоји *најнесрећни*. (Прим. прир.)

и напретку вашем олакшице.
Но се, књаже, поклони царици,
преданост јој нашу чисту кажи;
340 не заборав' напоменут истој –
када би се смирила с Турцима,
нек нас с браћом Русима удружи
и помири с клетијем Турцима
да ка пређе с нама не ураде;
345 заједно се побисмо с Турцима,
па се Руси без нас умирише,
нас сиротне саме оставише
разљућеној сили песијанској.

ГЛАВАРИ И САВ НАРОД ИЗ ГРЛА

Срамота је, оче игумане,
350 спомињати оно што је прошло.
Ми смо муке довијек парали,
а људи су за муке рођени –
ти о миру довијека сањаш.
Да мир буде како ти говориш,
355 како бисмо без рата живјели?
Рат је нама душа, игумане;
но не збори што ти не пристоји,
ере ћеш се за језик ујести.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО

Пуче грозд пушаках на брду; иде Шћепан, па му по обичају чине весеље. Како чују остали Црногорци који су на искупу около грамате, сви проспу огањ, на весеље одговоре весељем. Тешко буде веома књазу Долгорукову, који им је кажева да је Шћепан лажа, и Црногорци му рекли да вјерују књазу. Дође Шћепан.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Еј ти, лажо једна непозната,
360 како си се смио усудити
на зло име употребит царско
и поруге толике градити
с освештеним једнијем именом?
Помазаник не знаш што ће рећи;
365 вјешала су већ ништа за тебе.

ШЋЕПАН (узбуњен)

Ево народ цио за свједока:
јесам ли се царем икад назва,
нека народ по души свједочи;
него сам се од тога имена
370 устручава како од ђавола.
Али ко је мога, ал' ће моћи,
пуку икад уста затиснути
да не збори што му на ум дође?

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Сведоџбах су јавнијех стотине –
375 ти си грдни кривац пред законом,
ништа тебе опрати не може,
луг ни сапун, ни све твоје лаже.
Твоја лажа није једна шала:
гракнула се она надалеко,
380 на четири краја од свијета.

ШЋЕПАН

Па што мене толико кривите
што свјетина око мене хучи?
Народ крсти како кога хоће.
Ко ће порећ Божју и народњу?

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

385 Знаш ли како суде самозванца?
Теби иста осуда слѣдује;
над тобом је она изречена,
само што је треба извршити.

ШЋЕПАН (јакo узбуњен)

390 Па ко мене међу Црногорце
да судити и казнити смије?
Човјек један без никакве силе,
до једнијем празнијем р'јечима,
да нада мном изрече осуду!
Кичељиви Стамбол и опаки,
395 удружени с лукавим Млецима,
осуду ми потписат не смјеше!
Много би се сломило мишицах,

много би се сломило оружја
док би мени изrekli осуду.
400 Ја сам могу спрам једнога стати,
а с оваквим храбријем народом
не бојим се до Бога никога,
него збори, књаже, о другому,
о чему си послат, не прескачи,
405 други пут ћеш о мени зборити.
Кад се и ја мало поразберем
и ствари се надаље уреде,
тад ће изист дјело на видјело,
што ти хоћеш, како л' мене зову.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

410 Сад потврди прво нијекање.
Свашта сам се о теби наслуша,
ал' све мого вјероват нијесам
док ми данас ти све посвједочи.
Али сада цијело вјерујем
415 да ти свијет ништа не придиже.

ШЋЕПАН

Вјеровао ил' не вјеровао,
мени није ни најмање стало.
Па управо – да ти не замећем –
да таквизи за мноме добро зборе,
420 за мене би то погрда била;
ал' кад такви за мноме зло говоре,
ја се тијем дичим и поносим.
Сада виђи како те цијеним.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

(Обративши се народу разљућен)

425 Чујете ли њега, Црногорци,
са каквијем дочека поздравом
посланика царице христјанске
и једнога књаза старинскога,
да првога у све царство нејма?
Чујте добро што ћу ви казати:
430 ви ако сте онај народ вјерни
и предани Русиј' посестрими,
ако боли вас подруга грдна

која паде на свијетло име
великога цара русинскога
435 чрез ништавца овог самозванца,
сад одмаха њега изведите,
сад одмаха њега стријељајте
насред равна Поља цетинскога!

НАРОД САВ

Све за љубав велике царице
440 и за твоју, њеног посланика,
чинит ћемо од овог човјека –
стријељат га никако нећемо,
друго свашто што је теби драго.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

А ви сабљу његову узмите
445 и одмаха с њиме у тавницу,
нека у њој лаже своје каје.

Скочи неколико Црногораца, узму од Шћепана сабљу; Шћепан уздрхти и почне плакати.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

(с повелителним тоном Шћепану)

Треба лажу сада да откријеш
пред очима цијела народа,
треба казат откуда си родом.

ШЋЕПАН

(збуњен, последије дугог ћутања)

450 Грк сам родом из града Јањине.

Књаз Долгоруков дозове једног официера који умије грчки да види је ли истина да је Грк, но Шћепан не умједи ништа грчки.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Лажеш, лажо, ка си научио,
ти нијеси Грчке ни видио;
него кажуј откуда си родом –
да л' не видиш виле пред очима?

ШЋЕПАН (јецајући)

455 Ја сам управ родом Далматинац,

племеном се зовем Раичевић.
Ако ово не буде истина,
прост ви живот – ви ме каменујте.

Послије дугога испита виде да је чисто казао откуда је: поведу га и затворе у једну клијет више собе књ. Долгорукова.

ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО

Долази неколико Црногорацах с границе и доведу са собом патријарха цариградскога Есперијуса.

ПОП АНДРИЈА

460 Добро дошли, браћо Црмничани,
откуда вам тај духовник стари?
Толициња рашта га пратите?

ЈЕДАН ВОЈНИК

Лов смо добар, прото, уловили,
али му се тако веселимо
ка да ће нас све опржит муња.

ПОП АНДРИЈА

465 Виђу на вам, нешто сте ијетки;
причајте нам да видимо што је,
па до кога узбуде кривица,
одговаро Богу и народу.
И шеница имаде кукоља,
470 и духовник може залудити;
но кажите ко је тај духовник,
какав поса ви с њиме имате.

ИСТИ ВОЈНИК

Патријарх је ово цариградски,
па нас гријех и несрећа наша
475 с њим удеси, те га ухватисмо.

Скочи на ноге књаз Долгоруков, владика Сава, патријарх Бркић, владика Арсеније, официери и сав народ да га из љубопитства виде. Патријарх се Бркић с њим познаде, целиваше се по обичају, тако исто и друга господа духовна и мирска.

ПОП АНДРИЈА

Порашта је патријарх вселенски

и каквијем послом амо доша?
Рашта ли сте ви пружили руке
на аманет и светињу своју?

ДРУГИ ВОЈНИК

480 Рашта, прото? – Рад несреће наше
 а његове вјечите нагрде.

ПОП АНДРИЈА

 Каква може то бити подруга
 с свјетилником вјере православне?

ИСТИ ВОЈНИК

 Ка највише што си икад чуо,
485 па је такве ни чуо нијеси.

Свак слуша с љубопитством.

 Ево има седам осам данах
 откако је доша на граници,
 свако му се живи овесели
 ка да ново нас огрија сунце;
490 свако похита кано патријарху
 да поуку од њега чујемо
 и примимо свете благослове.
 Кад код њега, имаш што виђети –
 поче вражју просипат поуку
495 и тровати народ опачилом;
 поче кумит што чуо нијеси,
 да се земља под нама пропане –
 све гологлав а с крстом у руке,
 да се народ Турцима предаје.
500 Сви се томе послу зачудисмо –
 да нас куша, сав народ помисли,
 јесмо ли му у закону тврди,
 љубимо ли слободу јуначку.
 Када виђе – кумства не помажу,
505 поче клети, у кам затуцати,
 и на народ проклества сипати
 и некакве крупне анатеме,
 ако народ за њим не окрене
 да се иде Турцима предати.
510 Кад виђесмо што хоће патрика,
 христјанском га вјером закумисмо

и његовим великијем чином
да се прође таквијех пословах
и да иде откуд је дошао,
515 да се грдна брука не набија
с лијепијем нашијем законом.
Кумисмо га три-четири дана –
ко се годе код њега намјери;
на сва наша кумства не обрну,
520 нити једном рече: „Хвала Богу“,
но све прати ону наопаку.
Тад прегнусмо, не знам ни сам како,
ако ће нас све Бог саразити –
ухвати га и доведи к вама.
525 Сад чините од нас и од њега
како знате, што вас душа боли.
А сви бисмо воли погинути
него ишта да му ружно буде.

Свак гледа преда се и снеби се.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(злогољан, крсти се)

Даница се сатаном проврже,
530 јербо пође против воље Божје;
стога с неба паде у тартару
(зло са горим хоћу да покријем):
архистратиг кад први сагреши,
ка ће слаби човјек да не згреши?

*Опет ћутање велико, свакоме нешто мучно бива. Патријарх Есперијус броји бројанице
и плаче.*

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

535 Сад он плаче – и ја ћу плакати –
рони топле сузе покајања.
Великаши и гријеше крупно;
смртна рука над њим власти нејма,
но ће њему за његова дјела
540 небо судит, а земља не смије.

ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО

БАЈО ГАВРИЛОВ

Барем сада, оче игумане,
без господе нијесмо сиротни,
но их ево на свакоју страну:
цар и принцип с тридест официерах,
545 два владике и два патријарха,
шест сердарах и шест војеводах,
а помањим ни броја се не зна.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Истина је, наша четовођо,
доста их се сада намјерило
550 (али си се мало забројио);
да Бог даде унапријед више.
Што би биле пчеле без матице?

БАЈО ГАВРИЛОВ

Доста их је, мајде богме, оче,
довијала некаква вјетрина,
555 већ их никад Црна Гора неће
оволико очима видјети;
много би их једном царству било;
оволико чуда за нас није,
него ће се брзо распршати.
560 Зли смо, оче, ми до Бога слуге,
а они су листом празноруки
(сви, до тога рускога принципа).
Слану шаку радо људи лижу,
а на празну не обраћу главе.
565 Истина је што си ти рекао –
збуњене су пчеле без матице.
А какве су са много матица?

Теодосија Мркојевић од имена оба владике, патријарха Бркића и књаза Долгорукова моли Есперијуса да даде благословено писмо онима који су га довели на Цетињу. Есперијус дава писмо и они одма, прилично његовом званију, испрате обратно вселенскога патријарха.

ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО

Долази Пејо Маџар, житељ скадарски а родом из Подгорице, и доноси писмо владици Сави и Црногорцима од беглербега румели-валиса; целива владику у руку и дава му писмо; владика прочитавши исто, дава га књазу Долгорукову. Књаз, не умијући прости рукопис читати, даде писмо Теодосији Мркојевићу да га на глас прочита.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

(чита писмо)

„Везир-паша румели-валеси,
поздрављам те, цетински владико,
570 и главаре од све Горе Црне.
Ево има неколико дана
с сваке стране доушавају ми
да је Москов некакав из мора
изишао и у вас дошао,
575 донио вам некакве фермане,
те вас на зло учи и подбада.
Прођите се, море, сијасета;
зар Москова нијесте познали
што је пређе с вама урадио?
580 Ако ћете да смо пријатељи,
чувајте се његове преваре;
пут му дајте откуд је дошао.
Што прст меће међу туђа врата?
Ми смо једно били и бићемо:
585 домаћа се чељад посвађала,
па ћемо се смирит ако Бог да.
Што вам треба нечесова дружба
са Московом из преко свијета?
И да хоће, помоћ ви не смије;
590 и да смије, помоћ ви не може.
Он је саб'јен на крај од свијета,
те не може ни од које руке
вами чути смрти ни живота.“

Смије се књаз Долгоруков.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Чујеш пасје безобразне клапње:
595 „Домаћа се чељад посвађала“. –

То ће рећи да смо с њима једно.

ПОП АНДРИЈА

То ће рећи да смо ми њихови.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Би ли ово дјеца написала?
Баш су Турци слијепе будале.

ПОП АНДРИЈА

600 Јесу Турци дјеца, но пакосна;
Будалећи Турци све мудрују.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Будалећи Турци све мудрују!
Ја не могу овојзи мудрости
никаквога краја нигђе наћи.

ПОП АНДРИЈА

605 Њојзи краја трудно наћи није:
гордост сл'јепа јесте душа турска,
а душа се ова лажом пита.
Неће Турчин тобож да попусти;
и сад броји да смо ми његови.
610 Ради тога он нас и домаћи.

ПРОТО АВРАМОВИЋ

Па каква је та пријека лажа?

ПОП АНДРИЈА

Мало мања него она што је
те Мустафу братом сунца зову.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ (Пеју Маџару)

Еј, Маџаре, како је Турцима
615 што сам доша међу Црногорце?

ПЕЈО МАЏАР

Господине, као трн у око;
гдно су се смели и смутили,

реп ни глава не знају ђе им је.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

А што Турци о мени говоре?

ПЕЈО МАЏАР

620 Јад их знао! Што им на ум дође;
 неко тако, а неко онако.
 Него су се добро уплашили,
 живот им се за пару не мили,
 али ће им добро мило бити
625 што си цара врга у тавницу.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Каква цара? Ти си полудио!

ПЕЈО МАЏАР

Свак га тако зове, господару,
ја га крстит не знадем иначе.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

630 Та оно је једна лажа пука,
 стога сам га врга у тавницу.

ПЕЈО МАЏАР

Ко је да је, он је нама добар;
он је ову земљу прославио
и Турцима много јада дао,
у главу им маглу ућерао.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

635 Може л' икад то истина бити
 да се Турци, како ми се прича,
 једне лаже баш толико боје?

ПЕЈО МАЏАР

Истина је, честити принципе,
и јошт више него ти се прича;
640 то је чудо пређе нечувено –
 плаше буле турску дјецу њиме.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Оли сада одлазит, Маџаре,
али ти је али није хитња?

ПЕЈО МАЏАР

Хитња ми је, већа бит не може:
645 ак' у Скадар сјутра не приспијем,
нејмам више главе на рамена;
да не чекам одговор на писмо,
ни тренућ се задржао не бих.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Одговора не чекај никаква;
650 из главе је ово владичине
и свакога врснога главара –
на писмо му отписати неће;
без поруге своје и његове
ко би на њем мога отписати?
655 Онако се не пише људима.
Ти на уста поздрави везира
и кажи му чисто и открито:
Црногорци жељет не умију
са Турчином мира ни љубави;
660 добра турског никако не хоће,
а од зла се не плаше турскога.
Јошт му и то придодај, Маџаре,
да су Руси наша родна браћа;
нејма силе у свијет никакве
665 која би нас могла разбраствити.
Па да нама ни браћа нијесу,
него да су из пакла ђаволи,
опет су нам милији но Турци.
Јошт му и то придодај, Маџаре,
670 да се код нас свијају махови¹³.
Он ће знати на што ово слути:
градови се хоће турски скоро
заљевати нашијем оловом.

Одлази Пејо Маџар.

¹³Фишеци

ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО

ПОП АНДРИЈА

С дружином (кријући од књ. Долгорукова)

Ја у себе нешто рачун чиним:
675 ствар се мени ова не допада
што Шћепана данас затворисмо,
што Шћепану јавно пред народом
изгубисмо образ и цијену.
Ово за нас добро бити неће.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

680 Рашта за нас добро бити неће?

ПОП АНДРИЈА

Јер смо себи штету урадили.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

Какву штету себи урадисмо?

ПОП АНДРИЈА

Те велику, како ми се види.
Ко је да је – ја га не познајем –
685 о њему се за ово питало;
ал' га народ за цара држаше,
чествоваше и бојаше га се,
и народ се овијем именовом
окреташе како желијасмо,
690 како свијет около пјанога;
њим држасмо слогу у народу.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

Ту си, попе, добро угодно.

ПОП АНДРИЈА

Ми Шћепана сада нагрдисмо.
Што је Шћепан, то је ствар од ништа.
695 Народњега цара изгубисмо.

А Бога ти, куд ће већи изгуб?

ВОЈВОДА НИКО

Јошт не знате што смо изгубили,
но ћемо се послуже сјетити.

ПОП АНДРИЈА

Баш сјетити и грдно кајати.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

700 А зашто смо оно учинили
ода шта се хоћемо кајати?
Принудит нас није мога нико,
но изгуба ту није велика.

ВОЈВОДА НИКО

705 Ми смо оно данас изгубили
што никада већ стећи нећемо;
ми имасмо што нико нејмаше –
без терета никаквога цара;
не искаше паре ни динара,
а играше како ми свирасмо.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

710 Јошт се није у свијет рађао
цар јевтини никад од Шћепана;
он под Богом друго не тражаше
до по оку добра мяса на дан
и дипалах двоје да му свира.

ПОП АНДРИЈА

715 Све је лако, али ево бруке:
књаз ће овај откуд је дошао,
– што год грана и друме направља,
нас с Турцима како припокоље.
Ми Шћепана грдно изгубисмо;
720 без узде ће остат Црногорци,
да све раде по својојзи ћуди;
и тада се ништа знати неће
ни ко пије ни ко плаћа вино.
При смутњама нашим домаћијем

725 ствар је турска нама као свадба;
ми то добро знамо сви тројица,
рођени смо у бесудну земљу.
Проста куга да нас све понесе,
но времена прва да се врате!

СЕРДАР ВУКАЛЕ

730 Кад је таква штета у Шћепану,
далеко нам није измакнуо;
ми нијесмо убили Шћепана,
но у ону клијет затворили.
Само ону клијет отворимо,
735 ето Шћепан као што је био.

ПОП АНДРИЈА

Ето Шћепан, није погинуо!
Управ човјек онда и погине,
чест, поштење када му се узме;
него треба добро да пазимо,
740 јер послјије нас помоћи неће,
Солумуни да се прометнемо.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО

Долази један стражар послат од Шћепана. Клања се књазу Долгорукову и прочој господи, и стане дупке пред књазом.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Црногорче, што тражиш од мене?

СТРАЖАР

За малу сам ствар овдје дошао,
аманет је Божи ствар велика.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

745 Дану причај да чујемо што је.

СТРАЖАР

Шћепан ми је аманет предао,
није једном него по сто путах,
да вас молим од његове стране

750 да му ону тицу те говори
пошаљете к њему у тамницу
за разговор један и забаву,
да му брже пролази вријеме.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ (срдито)

755 Какву тицу? Ти си полудио!
Чујете ли лаже безобразне
у чему је снова загазио!
Како се је мога усудити
ствар ништаву од мене искати,
запалит ми образ пред народом?
760 Како да сам ја овдје дошао
да му чувам и да му надгледам
беспослице и његове тице.
Ово ништа друго бит не може
него са мношћем набија подругу.
Куд ће већа него ова што је?
765 Грдни један скитач безобразни,
нити моја слика ни прилика,
наружи ме данас пред народом.
Раван мени да ово учини,
ласно бих се мога извидати;
770 одма бих га на мејдан позвао.

СТРАЖАР

Опрости ми, драги господаре,
крив у томе ја нијесам ништа,
рад аманта доша сам Божјега,
више с' бојим Бога но икога.

Књаз не одговори ништа, него се срдит на страну нагне. Стражар одлази, а Теодосија Мркојевић полако приступа књазу и почне му тихо говорити.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

775 Господаре, коме се противиш?
Зар маленкост једнога будале
да књажевску твоју смути душу?
Пјаницама и лудим људима
опрашта се свашто као дјеци.
780 Онако га црна памет учи,
ништа знао није куд му иде;
но је хтио искат дозволење

да му врага онога однесу –
мили му је него своја душа
785 рашта дречи по његовој ћуди.
Твом кољену јесте насљедствено
од искона великодушије:
твоју љутост сви ми чувствујемо.
Да је са шта, не бих ни жалио,
790 но с никога и с никакве ствари.

Књаз се исправља мало поублажен.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕСЕТО

ПОП АНДРИЈА (уоставши међу народом)

Ја бих река, оче игумане,
да му није толике кривице
на Шћепана тако да се виче.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Луди гр'јеси на свакоме кроку.

ПОП АНДРИЈА

795 Ја мним су му све такве кривице;
чисто држим да на правди страда –
благо њему и његовој души.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ (смијући се)

Прилика је доиста цијела
да ће хула на свету истину
800 дивно мјесто души отворити.

ПОП АНДРИЈА

Све на страну друго да туримо,
но ти кажи што ви сада скриви?
Што се може скривит у тамници,
те толико на њега вичете?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

805 Крив је ђаво и његова матер

у бездану ка ђе грије сунце.

ВОЈВОДА НИКО

810 Је ли друго штогод сакривио
 до што свога иште папагала?
 Па каква је то вражја кривица?
 Иште своје, а не иште туђе.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Мога га је друкчије искати.
Ал' послати једнога стражара
да донесе врага код ђавола!

ВОЈВОДА НИКО

815 Крив ко иште, кривљи да не иште.
 Нејак човјек пунан је кривице:
 Без питања да га је узео,
 у топ би га жива саћерали.

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

Та нијесмо ни ми Турци, чоче,
да се месом људскијем хранимо.

ВОЈВОДА НИКО

820 Какви били на свијету људи
 кад насаде накриво држало,
 што су онда него прави Турци?

ТЕОДОСИЈА МРКОЈЕВИЋ

825 Ја познајем на што ви гудите:
 муха ви је у носу уљегла;
 није вама стало ни марите
 да папага али Шћепан цркне
 од жалости један за другијем;
 то је друго масло и ковање.
 Развеза је боља слабе свезе.
830 Кад је наврх језика, причајте,
 а ево ви од мене ширина.

Уклања се Теодосија мало на страну.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЈЕДНАЕСТО

СЕРДАР ВУКАЛЕ (књазу Долгорукову)

Ја се чудим, чудећи се питам
рашта Шћепан тужи у тамници.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ (присрдито)

835 Мало му је што је у тамници,
требало би да је на вјешала.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

Но порашта, честити принципе?
У каквој га налазиш кривици?
Не знамо је, но се сви дивимо.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

840 Он је лажа, лупеж и зликовац;
царско име он украде јавно –
то је крађа на свијет највећа.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

845 Јошт никада то чуо нијесам
да се име може ђе украсти.
Па каква је то ђавоља крађа –
име украст, а ствар не украсти?
Па и да је то име украо,
када царство он украо није,
ту кривице ничесове нејма.
850 Тисуће се људих на свијету
називају вуци и лавови,
а нити су вуци ни лавови.
По начину твоме, како причаш,
све би ове повјешат требало.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

855 То је сасвим друкчије, сердаре.
Законици царства русинскога
самозванца пењу на вјешала.

СЕРДАР ВУКАЛЕ

Све је код вас другојаче, књаже.

860 Ja сам једном био у Русију;
у вас су се растегле равнине,
краја им се прегледат не може;
куд год човјек обрати погледе,
види небо с равнинам' спојено;
а ово је један гроздић горах.
865 Царство ваше тако је пространо,
на ноге се обисти не може;
горе наше тако су узане,
лав крилати кад заврти репом
и разљућен кад почне рикати,
а Алија кад крви ожедни,
870 кад му пукну ране на кавуре
те он почне јечат из дубине –
Алија се и лав разумију
преко наш'јех горах узанијех.
Код вас ноћи по све љето нејма,
875 а код нас се саставит не хоће
два без ноћи дана никојако.
Може бити у многим стварима
код вас право а код нас неправо,
код нас право а код вас неправо,
880 како што је ово за Шћепана.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Он је кривац, Бог и људи знају,
и треба га одмаха казнити
с вјешалима, са срамотном смрћу.

ПОП АНДРИЈА

885 Код нас кривце пушкама гађају,
пушком на трк, како тицу на лет.
Но те молим, свијетли принципе,
од имена цијела народа,
из тавнице пуштимо Шћепана,
– нама треба, а теби не смета –
890 да на правди Божјојзи не страда.

КЊАЗ ДОЛГОРУКОВ

Ако овај самозванац мрски
главом лажу сад не плати своју,
братска љубав, свеза најсилнија,

895 прекида се данас задовијек
међу вама и силном Русијом.

ПОП АНДРИЈА

Ту љубави чисте братске није
коју један човјек из пакости
би могао собом претргнути.

Књаз разљућен почне се шетати.

СЕРДАР ВУКАЛЕ, ПОП АНДРИЈА, ВОЈВОДА НИКО (из једнога гласа)

900 Чуј народе, куд смо замлитали:
своју срећу под ноге турисмо,
да се с нама вас свијет калижи.
Би сад дјеца могла видијети
е цар руски данас на Цетињу,
књаз би њега смио изгубити,
905 затворит га не смје у тавницу
ниже себе, него више себе.
Докле живи – све старијег мнађи¹⁴
више главе држи и поштује –
обичај је такви у свијету.
910 Но вадите цара из тавнице!
Што је принцип пред једнијем царем?
– ка миш мали пред добријем мачком.

Велика хука у народу; поврви народ гомилом, сломи врата од тавнице и ослободи Шћепана. Велика радост у народу што су га ослободили. Књаз Долгоруков, јако разљућен на Црногорце, стане неколико данах у Црној Гори, докле Црногорце добро с Турцима завади, па онако срдит за то и за многе друге ствари, као и Црногорци на њега – готово утече с Цетиња у октобру мјесецу године 1769, увезе се на јаз (у кнежевини грбаљској) у трабакули Лазара Јанковића из Новог и одведе са собом у Русију Василија Јовановића Бркића, посљедњега српскога патријарха.

¹⁴У првом издању овај стих гласио је: *Докле живи – све стариј' мнађега*; прихватили смо исправку С. Вуловића која стиху даје смисао. (Прим. прир.)

ДЈЕЈСТВИЈЕ ПЕТО

ЈАВЛЕНИЈЕ ПРВО

У Скадар, у соби Мехмет-пашиној

КАРАМАН-ПАША ДУКАЋИНСКИ

Алаха ми и његове браде,
баш нам капе лете око главе.
По четири луле издимисмо,
а по осам кафах окидосмо,
5 да ријечи једне не пискосмо;
досадно је у пусто брбљање,
али ни ту добра посла није
кад се смрзне језик у вилице.

МУЛА ХАСАН

Кад су срце и душа стегнути,
10 нејма човјек ћеифа зборити.

ИМАН ХУСЕИН

Пет молитвах прескакат не треба,
треба трчат што се брже може
на свештену поклич муезина,
па ће Алах с великим Пророком
15 с душе маћи свакоју теготу,
дат свакоме што му срце жуди.

КАРАМАН-ПАША

Јок, дина ми, то не бива тако;
кад трпија на душу напане,
све молитве и сви муезини
не могу је са душе скинути
20 док се сама како не уклони,

докле човјек од ње не прекужи
ал' докле га с душом не раздвоји;
болијести од ње теже није.

МУЛА ХАСАН

25 Трпија је поклапна на душу
како мора на младо тијело,
ал' и она имаде ећима –
прави разум с бистрима очима,
које ствари овога свијета
30 чисто виде, а не кроз копрену.
А када би било ка ти кажеш,
што би свијет био до трпија?

КАРАМАН-ПАША

А да што је свијет до трпија?
Мусафа ми рад бих био знати,
35 за вас те сте наши књижевници,
је л' на срцу ка на језик вама;
вјерујете л' томе што зборите,
али само дубару бацате,
да бјешите безумну фукару.

МУЛА ХАСАН

40 Та нијесмо ни ми од челика,
јер искрица најмања опржи;
ал' са собом уредбу чинимо,
лијечимо себе и остале.
А без тога што би инсан био?

ИМАН ХУСЕИН

45 Чисти авдес и чисто клањање
од тога су најпречи љекови;
лијек други ја томе не знадем –
наш га Алах и наш Пророк нејма;
а што они нејмају двојица,
50 нејма тога код нас ни на небу.

КАРАМАН-ПАША

С мулом ми се памет мало згађа,
али с тобом не може никако;
молитве су добре и предобре,

али оне лијек не бивају;
55 оне с неба кликују љекове,
па Алаха с Пророком кликују
да нас бране од зла свакојега.

МУЛА ХАСАН

Молитве су нужде сачиниле;
а да земљу зле нужде не гњече,
60 не би небо имало досаде,
робиња му не би земља била.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДРУГО

МЕХМЕТ-ПАША

Исправљајући се с дивана и свијестећи се од клапње.

Ђе враг црни зацари ђавола
међу оном шаком зликовацах,
те нам даде оволико посла,
65 па јошт каква посла крвавога.
На гомиле главе остависмо,
истрашисмо хазну и џебану,
па какав смо поса урадили?
Репа врагу видјели нијесмо;
70 каква мука јошт пред нама стоји.

КАРАМАН-ПАША

Да је просто по стотину путах
што нас Москов гњечи и разгони,
просто било великим силама
што нас ломе са свакоје стране,
75 веће бива штете но срамоте;
ал' не просто никад ни довијек
што се с нама сав свијет калижи
ђе се наше силе изломише
на хајдучком једноме гнијезду.
80 Је ли икад ово игђе било
откад тиса и вијек никоше?

МЕХМЕТ-ПАША

Пређе војске ђјесмо окупили

сто и двадест тевтером хиљада;
сад мислимо стотину купити.
85 Кунем ви се паћи вјером турском:
бих волио, радије прегнуо
врело гвожђе дохватит зубима
но на Црну Гору ударити
и тражити ђе се наћ не може
90 тога врага те га царем зову.

КАРАМАН-ПАША

Знади чисто, честити већиле,
да га наћи довијек нећемо;
пређе би се ситна пара нашла
да је бацим у морску пучину,
95 но тај вражи и опаки човјек
у крваве оне проклетије.
Чувају га ка аманет неки,
па му и ми дигосмо цијену,
дражи им је сада триста путах.

МЕХМЕТ-ПАША

100 То се чисто види, не крије се,
колико га љубе и поштују;
с Московом се ево неко доба
они браћа некаква називљу,
спрам Москова готово се крсте;
105 ал' кад онај принцип код њих дође
и донесе из Москве фермане,
те подјари листом Црногорце
на зло наше и на пакост тешку,
Црногорци њега нагрдише
110 ради свога цара опакога.

КАРАМАН-ПАША

Колико је бутумом свијета,
немирноће нити опачила
црногорског нигђе не имаде;
зликровци су и крвопиоци,
115 од искона прави дин-душмани;
та веће је у њих проклетила
него у све горопадне орде
што су под власт цара шаитана.

120 Бог је дао ере их је мало,
јер нејмају справе ка требује;
а да их је више, Мусафа ми,
и са справом да су понаредни,
турске капе оставили не би
баш до Шама и до Парашама.

МЕХМЕТ-ПАША

125 Сликe нигђе у свијет нејмају,
колико је под Богом инсана;
та они су слијепе будале:
што су шћели, могло им је бити
од падише и нашег девлета,
130 само да се мало опамете
и злочинства своја да оставе.
Ал' бадава свашто на свијету
са једнијем сл'јепијем народом;
драже му је зло и пакост своја
135 но икакво добро на свијету.
И с њима се на крај не долази
док с' невјерно не утре котило.
А ко би га мога утријети?
Ја се чудим, тако ми сеџаде,
140 невјернике што наш Алах трпи,
из свијета што их не ишћера
ка невјерни народ Ђанбен-ђана.

ЈАВЛЕНИЈЕ ТРЕЋЕ

МУЛА ХАСАН

145 Ја се чудим, лијепе ми ћабе,
такви људи, како говорите,
те кудите што се кудит не да
и што има те какву цијену.

КАРАМАН-ПАША

Дедер кажи ти њину цијену,

и како се зове – да видимо.

МУЛА ХАСАН

150 Како, пашо, ако Бога знадеш,
да л' не видиш како им се зове?
Те цијене нико други нејма,
имати је није лако, пашо.
Српско царство паде на Косову,
потресе се свијет од Турчина,
155 у ропство нам падоше народи,
ближи паде, а даљни остаде.
Не оста ли нама Црна Гора
управ, пашо, у нашим њедрима
ка гнијездо крај ријеке плахе?
160 Од Косова до данашњег дана
наше војске на њу ударише;
многе наше војске изгибоше,
с'јекосе их, робише, палише,
зло им свако на свијет радише;
165 сва је Црна Гора засијата
са нашијем и њиним костима –
покорит је никад не могасмо.
Куд ће веће дике и цијене?
Дина ми се начудит не могу,
170 кад погледам све њихове муке,
ка то људство до данас доживје.

КАРАМАН-ПАША

Ти се, мула, ка да покаври,
како хвалиш једне невјернике
и злочинце од свакоје руке
175 којино се нашем крвљу хране.

МУЛА ХАСАН

Билах теспих, кавурин нијесам,
нит' бих ово река пред кавур'ма –
поштено је право говорити:
злочинци су, истина је права,
180 на злочинство ми их нагонимо;
зло чинити, ко се од зла брани,
ту злочинства није никаквога.

КАРАМАН-ПАША

Да имају, и да хоће дати,
свак би река ере си подмићен;
185 него да те чују како збориш,
би ти колач некакав послали,
барем добра да испечеш овна.

МУЛА ХАСАН

Стави руку ти на твоје срце,
па ми реци говорим ли право.

КАРАМАН-ПАША

190 Ала, била, имаш право, мула.
Сви се послу овоме чудимо
што се девлет овога не прође
кад се досад силом не уради,
ђе смо оно крваво гнијездо
195 учинили, на њем уришећи,
касапницом нашом и њиховом.
Колико је на њу људства легло –
да устану, бабове ми душе,
све би оне горе прекрилили.
200 С тијем смо им дигнули цијену;
а да смо их на мир оставили,
малени су они у свијету,
име би им давно погинуло
у свијету и у народима.

ЈАВЛЕНИЈЕ ЧЕТВРТО

МЕХМЕТ-ПАША

205 Смијешни су и ови падише:
кад им нешто под капом заврти,
они хоће под свакоји начин
да им свијет буде пеливаном,
да се креће по њиховој вољи;
210 а то бити никако не може.
Ка си књигу у Стамбул учио,
скоро отуд дошао, имане,
што фукара и свијет еглени

о падиши Абдулу Хамиду?
215 Је ли за чем, каква ли га кажу?
 Хоће л' наше поправити ствари
 са Московом и са осталима?

ИМАН ХУСЕИН

 Кажу да је побољи од брата.
 Ствари лако поправити није;
220 како дину метну Москов клети
 обадвије шаке у перчину,
 већ је слава наша погинула,
 кавурски смо сада задушници.

МЕХМЕТ-ПАША

 Давно ли се нама окренуло –
225 тек султани наши утекоше
 са престола у харем несрећњи,
 тек почеше копати бунаре
 у одаје, у своје харему,
 и сасипат рушпе у бунаре,
230 на њих лежат и ноћу и дању,
 караулу чувати рушпама;
 тек султани на Коран плунуше,
 сташе дријет вино и ракију,
 те посташе безумне бекрије.
235 Куд ће веће на свијет лудости
 но учини баш у наше доба
 мераметли падиша Мустафа.
 Рат објави силноме Москову,
 рат објави, па га заборави;
240 но окупјај паше и везире
 од цијела његовога царства
 на огледу махнитој Хадици
 кога ће му сестра бегенисат;
 шеснаест је путах окупљао
245 сву господу своју на огледу,
 шеснаест је путах удавао
 своју сестру једном за другијем.
 Москов дивно познаде падишу,
 навали му са свакоје стране;
250 на мору га, на суху утуче,

и ухвати Турке за вилице.

ИМАН ХУСЕИН

255 Ја се уздам, драги господаре,
 у стотину педесет џамијах,
 у два пута толико мунарах,
 у пет путах толико другијех
 богостољах што су у Стамболу.
 Све су ово царске задужбине,
 свуд се овдје права вјера слави
 непрестано, и дневи и ноћи;
260 уз сваку се ријеч припијева
 турски Алах и Пророк велики.
 Они ће два очи обратити,
 своју вјерну дјецу надгледати,
 сатријети невјерне кавуре
265 и проширит наше дивно царство
 од истока до запада сунца.

МЕХМЕТ-ПАША

 Курана ми, то је од нас зашло.
 Премучни су настали адети,
 мучна ће се прикучит времена:
270 кавурит се ал' у Шам бјежати,
 а ближе се турковати неће;
 ка ће моћи у уске чакшире
 клањат Турци али турковати?
 На шпику нам сабља не помаже;
275 јошт кад крмад у Стамбол задрече,
 тек зачују ово прави Турци,
 нека санџак и шериф уграбе,
 па омичу пут светијех мјестах.

ИМАН ХУСЕИН (готово плачући)

280 Неће Пророк могући пуштити
 таква страшна да падне погрда
 на гиздаву матер од свијета,
 на свети град, који њега слави.

МЕХМЕТ-ПАША

 Султани су нам пропили вино,
 наскоро ће Турци видијети

285 ђе султани једу крметину;
попуцат ће срца у Тураках,
попуцати срца од жалости;
ослачат ће дину крметина,
сви ће Турци муком умукнути!

ЈАВЛЕНИЈЕ ПЕТО

Долази беглербег румели-валеси у Скадар с неколике стотине коњаниках своје свите. Пуцају топови, бију накараде; велико му весеље граде. Сретају га Караман-паша, Мехмет-паша и уводе га у сарај Мехмет-паше.

МЕХМЕТ-ПАША

290 Добро доша, честити валису,
хаирли нам твој долазак био!
Јеси ли се утруддио љуто?
Јесу ли те растресли хатови
на овоме дугачкоме путу?

БЕГЛЕРБЕГ

(једва говорећи од дебљине)

295 Баш се јесам грдно утруддио,
што нијесам никад у животу,
јер су ови злочести путови.

МЕХМЕТ-ПАША

300 Какви људи, такви и путови.
Путови се ни звати не могу,
но су ово праве беспутице,
телиш оним који су одрасли
на ћилиму у дивном Стамболу –
путови су наши ка грозница.

БЕГЛЕРБЕГ

(зијевајући као да се топи)

305 Откако сам Стамбул оставио
и постао румели-валисом
ево има непуна година –
чини ми се да су десет прошле
како чезнем за красним Стамбулом.
Него друга не бива никако:

310 робови смо нашега падише,
треба њему измет учинити;
синови смо вјере Пророкове,
треба њене гонити душмане
и збијат их дину под ногама.

МЕХМЕТ-ПАША

315 Треба свашто радит што се може,
али треба пазит изнајбоље
и на оно што се догађало;
смрт је лакша но грдна срамота.

ЈАВЛЕНИЈЕ ШЕСТО

КАДИ-АСКЈЕР

320 Како сада збиља живујете
са онијем вражијем милетом?
Стаје ли се когод на ћенару?
Чините ли вјере али мира?
Имате ли какве трговине?

КАРАМАН-ПАША

325 Од замана како је остало,
онако се и сада налази:
нит' имамо мира ни састанка,
но бојеве и вјечна крвљења.
Иду наше чете и њихове
свим ћенаром тамо и овамо,
330 не престају и дневи и ноћи.
Ће се хвата Турчин с Црногорцем,
Црногорац ће скучи Турчина –
један другом не чини амана,
но се бију и сијеку главе;
335 мушкој глави они не различу,
да је нађу и у колијевци,
но је с'јеку једни другијема;
женско робе и у ропство воде,
ватром пале што сегнути могу;
340 један другом грабе аиване;
њиве штете, а сијеку воћке –

сваке јаде на свијету граде,
што се нигђе јошт радило није.

КАДИ-АСКЈЕР

Од постања нашега Пророка,
345 откад паде Куран са небесах,
јошт душманин већи не постаде
човјек чојку а народ народу
од Турчина и од Црногорца.
Да л' се су чим досадит не може
350 невјерноме дина душманину?

КАРАМАН-ПАША

Ни с чим му се досадит не може,
све преноси муке ругајућ се.
Зла свакоја што су на свијету
и што човјек урадити може,
355 ми смо њима свакоје радили.
Ево има неколико доба
смислисмо се ја и Мехмет-паша
да им њина стада потрујемо.
Покри снијег све њине планине,
360 те им сагна стада у жупине,
у пољима и у долима
на пушкомет од наших градовах;
двјеста оках ми узми сичана,
узми соли десетак товара,
365 со и сичан добро измијешај,
пошљи ноћу неколико другох,
посијаше отров на пасиште.
Тек се њини пушташе крдови,
збучаше се, ка имање, на со –
370 многа им се стада утријеше.
Памети се посл'је научише:
испред стадах све иду чобани;
кад опазе отров на пасишта,
не пуштају по њима крдове
375 докле киша отров не опере.

КАДИ-АСКЈЕР

Хљеб вам царев халал по сто путах,
дин жељкује такве измећаре,

потаман сте ви истински Турци,
такови су ћабу оградили.
380 Благо вама тамо и овамо:
овамо сте у њедра падиши,
а у нашој дивној тандарихи
сјеђећете за пуним софрама
уз кољено турскоме Алаху
385 и његову драгоме Пророку,
кад зло ново смислити знадoste
којијем се може пакостити
противнику ћабе и Курана.

ЈАВЛЕНИЈЕ СЕДМО

БЕГЛЕРБЕГ

Написмо се кафе и тутума,
390 изм'јењасмо домаће јеглене;
треба штогод о вељему послу,
за којим не девлет оправлио,
позборити и разумјети се.

МЕХМЕТ-ПАША

Старијему иде да започне,
395 но почињи, румели-валису.

БЕГЛЕРБЕГ

Већ то знате и ви обојица
што падиша хоће да радимо.
Он је дао сто хиљадах војске,
све потребе што хоће за војску
400 да се с војском изнова удари,
Црну Гору да сву опржимо,
ухватимо цара њиховога,
те ов'лика погради грдила
са својијем лажнијем именом,
405 и да њега, ал' његову главу,
честитоме спремимо девлету.
Тек што дође честито прољеће,
војска ће се одмаха дигнути;
ја сам мало доша унапријед,

410 да план скројим с вама обојицом
како ћемо с војском ударити.

МЕХМЕТ-ПАША

Ја сам скоро, честити валису,
војевао и све то гледао;
и ја плана не знадем другога
415 за покорит ломну Гору Црну,
што све не би покла Црногорце.

БЕГЛЕРБЕГ

Баш то није тако немогуће,
и пређе је Турчин покорава.

МЕХМЕТ-ПАША

Не иначе него са издајом,
420 кад се смути на дом Црногорци
те се издај и поведи Турке,
али сада тога бити неће.

БЕГЛЕРБЕГ

Ђе се пређе оно изгинуло,
стога ти се чини немогуће.

МЕХМЕТ-ПАША

425 Ратова сам и гледа бојеве.
Ономланих, кад Москов побуни
свуколику Грчку на Турчина,
ја сам пођох с мојим пашалуком
и сатријех Грчку до темеља;
430 бјеше муке, али какве муке!
То је друга ратоват с овима:
кад те ћера, утећ му не можеш;
кад ти бјежи, виђет га не можеш;
удара ти откуд се не надаш;
435 крије ти се, зазрет га не можеш;
кад помислиш да си га добио,
од њега се надај погибију.

КАРАМАН-ПАША

Када дође кијамет свијету,

440 те наш Пророк својом топузином
све кавуре у џејмен саћера,
и када се кавур с демонима
по широком искоље џејмену,
мјешавина неће грдња бити,
неће грдња, неће стравичнија
445 него бјеше турска с Црногорцем
на крвавом Чеву на крајини.
Што ћу крити, када сами знате:
да их више неколико бјеше,
пиличника од нас не пустише.
450 И чујте ме чисто што ви кажем:
све ћу радит што могнем радити,
главу своју никад жалит нећу
за падишу и за паћи вјеру,
ал' у Црну Гору никад неће
455 ни вран моје кости унијети,
па вам мило али жао било.

МЕХМЕТ-ПАША

Рад сам знати, честити валису,
али девлет Црну Гору иште,
али девлет лажи-цара иште.
460 Које драго лако имат није,
ма јест лакше једно од другога,
иако се једно с другим веже.

БЕГЛЕРБЕГ

Наш честити девлет и падиша
хоће имат у својим рукама
465 лажу ону те се царем зове;
то је њима, друго ништа, жеља,
девлету је он муха у носу.

МЕХМЕТ-ПАША

Лако ли је што му драго жељет,
ал' извршит – тешко и претешко,
470 па јошт многе ствари немогуће.

БЕГЛЕРБЕГ

Ко је продан, он мора слушати
што му годе девлет заповједи,

биле оне највеће лудости:
стари не да лудост спомињати,
475 све је мудро што му памет с'јече.

МЕХМЕТ-ПАША

Ако један не буде посао,
ја се бојим, мрзнем се од страха,
да ће с нама пући брука грдна;
у том послу имам узданицу
480 много већу него у сву војску.

БЕГЛЕРБЕГ

Какав може то бити посао
те се веће ослањаш на њега
но на војске стотину хиљада?

МЕХМЕТ-ПАША

Кад похарах ту пређе Морију,
485 узех собом робја неколико
да ми измет раде у сарају.
Бјеше робје све из једног села,
те момаках бјеше ваљастижех;
те ја смисли и позови к себи
490 најчвршћега који од њих бјеше
и кажи му што бијаш смислио:
да утече ноћу искрај мене
и да узме другах једанаест,
да управо Гори Црној пође
495 к опакоме цару њиховоме,
да му каже ђе из ропства бјежи
да од њега тражи спасеније
и службицу какву да живује
до прилике вратит се у Грчку.
500 Овим ће га преварит, рекох му,
код њега ће добит повјерење;
у томе га може изгубити.
Обећах му, ако га изгуби,
да ћу њему дароват слободу
505 са свијема грчким робовима,
повратит их њинијем кућама.
Ак' убије цара лажавога,
велике му обећах дарове:

по сто ћесах другу свакојему,
510 главару им, Кости Паљикарди,
двјеста ћесах рекох старешинства;
јошт сувише токе убојите
арамбаше Баја Пивјанина,
које носи паша Карамане.
515 Обећа се грчки Паљикарда,
и даде ми своју вјеру тврду
да ће своју главу изгубити
ал' посјећи цара лажавога.
Јошт ми јемство заложу велико;
520 њих дванаест што се потхватише
сваки јемца код мене остави,
неки брата, неки братучеда,
неки сина, а неки синовца –
ако бише мене преварили,
525 ако врагу не саломе главу,
да њихове исијечем јемце.
Па од мене када отидоше,
Паљикарда узе име друго,
мјесто Косте да се зове Станко,
530 јер је Станко име црногорско.
Готово се наврши година
откако су пошли у кавуре;
не би од њих гласа никаквога,
али знадем да се тамо баве,
535 да је Станко код цара ашчија.
Чисто држим, честити валису,
да ће Станко њега изгубити,
јер су јемством страшнијем свезати,
а сад им је ето руке пало.

БЕГЛЕРБЕГ

540 Е куда би та велика срећа
да то буде ка се наредило.
Силнија би твоја миса била
него војске сто двадест хиљадах
те не бише то кадре свршити.
545 Тад би твоја памет засијала
у девлету на свим пенџерима
ка некакво чудо нечувено;
сам би ти се понио падиша

каква мудра има измећара.
550 Тада би се његове милости
и пешкеши на тебе просули,
да ти пођу сузе од радости.
То би срећно и за мене било,
у мед би ми упала сјекира
555 и порасла пуна шака браде.

ЈАВЛЕНИЈЕ ОСМО

КАДИ-АСКЈЕР

Пророка ми и његове вјере,
појавља се веће у Москова
некаквијех лажавијех царех
560 много више него у свем св'јету.
Један им се бјеше појавио
– Пугачев га по имену зваху –
под именом баш истога цара
под којим је и овај овамо.
И Пугачев поради чудеса:
565 узе Казан и многе градове
и сакупи велику ордију,
и повуче четрест топовах
да удари на Москву велику.
Срећом њином јер га савладаше;
570 триста бруках, триста сијасетах
да уљезе у Москву поради.

КАРАМАН-ПАША

То је чудо, драги ефендија,
како Москов узаптит не може
да му тога у царство не бива;
575 наше царство више но његово,
па се код нас тога не догађа.

КАДИ-АСКЈЕР (смијући се)

Наше царство више но његово!
То говоре они што не знаду,
но ко знаде, тим се збором смије.

КАРАМАН-ПАША

580 Ко се може овијем смијати?
Зар имаде кога на свијету
ко је царство повише видио
него што је царство Османово?
Грехота је о том и мислити.

КАДИ-АСКЈЕР

585 Млад си, пашо Махмудбеговићу,
свијетом се не познајеш добро.
Пошири је но ти мислиш свијет.
Мудри Турци овако причају:
Анадол је ка велико гувно,
590 Румелија спрема Анадола
ка да ставиш на гувно тепсију,
а Босна је спрема Румелије
ка да ставиш сахан на тепсију.
А то није тако но овако:
595 сав је свијет како једно гувно,
а Русија, бива, у свијету
ка тепсија велика на гувно,
а Турска је наспрама Русије
како сахан мали на тепсију.

ЈАВЛЕНИЈЕ ДЕВЕТО

Сједају на објед заједно: беглербег, кади-аскјер и два паше; а мула Хасан и иман Хусеин пјевају на балкону од велике собе у којој обједују господа.

ИМАН ХУСЕИН

600 Кипе лонци крај казана;
спрам казана лонци што су,
то су краљи спрема султана
и кавури спрема нас то су.

МУЛА ХАСАН

605 С локве сваке сунце грије
и у очи нас обада;
али небом да с' не вије,

чим би локве сјале тада?

ИМАН ХУСЕИН

Клик јутарњи са мунаре
страшни ћемер подупире,
610 а небеса за њем маре,
над земљом се мирно шире.

МУЛА ХАСАН

Кавур клети не вјерује
да је Куран с неба пао;
стога вјечно нек робује,
615 Алах га је нама дао.

ИМАН ХУСЕИН

Иста судба чека крута
на кијавет све ћафире,
те Мурата и Гарута¹⁵
тужне снађе за немире.

МУЛА ХАСАН

620 Кад облазиш Мерваг-Сафу¹⁶,
поклањаш се храму Меке;
без шећера сркај кафу
и не бој се вражје дреке.

Пуцају гроздови пушака блатом из лађа. Сјетише се Турци што је; почеше грмјети топови на Скадар и на друге градове. Дође Паљикарда Станко Грк са својом дружином, спровођен великом славом; раскаже Турцима како је убио Шћепана. За награду Турци га спреме дома са свом његовом дружином не давши му до оне токе које су биле Баја Пивјанина и нешто мало трошка за пута. Одлази беглербег и кади-аскјер, враћа се цијела војска. Мехмет-паша добија и трећи тук и чин везирски због погибије Шћепанове, која се догодила 1774. године у мају.

¹⁵ Два бајалице и кривосудника, који за њихово наказаније и данас очекују страшни суд у Вавилону (Алкоран).

¹⁶ Двије горе близу Меке, које су дужни прави аџије турске обилазити (Алкоран).

Регистар властитих имена

А

Абдулу Хамиду, 134
Абисиније, 64
Аврамовић, 40, 41, 50–53, 85, 114, 115
Аврамовићу, 50
Адне, 64
Азама, 30
Ал-Акнас, 54
Алакса, 31, 64
Алах, 127, 128, 131, 135, 146
Алаха, 55, 127, 129
Алаху, 139
Алберта Вимиана, 33
Александријску библиотеку, 45
Александром, 101
Алексије Михаиловића, 33
Алексијом Михаиловићем, 33
Алија, 125
Алкоран, 146
Алкорану, 54
Амзо, 45
Амру, 45
Анадол, 145
Анадола, 145
Анадолије, 64
Андрија, 17, 26–28, 74, 110, 111, 115, 118–120, 122, 125, 126
Андрија Ђурашковић, 8, 15, 26, 74
Андрији, 27
Арапске, 64
Арбанаса, 102
Арбаније, 64, 105
Арнаут, 104

Арнаути, 80, 104
Арсеније, 67, 110
Арслановића, 7, 18
Арслановић-аге, 18
Африке, 64
Ахмета, 64, 102
Ахметови, 78

Б

Багдата, 64
Баја Пивјанина, 143, 146
Бајо, 30, 31, 113
Бајо Гавриловић, 8, 29–32
Бајом, 30
Балшиће, 104
Барка, 64
Бијелога, 64
Биограда, 64
Бог, 11, 24, 28, 29, 32, 36, 39, 49–51, 57, 58, 60, 62, 63, 65, 70, 72–74, 76, 86, 87, 89, 102, 112–114, 125, 131
Бога, 24, 25, 27, 30, 35, 47, 68, 70, 73, 83, 98, 108, 113, 119, 121, 132
Богом, 24, 26, 71, 72, 77, 102, 105, 119, 131
Богу, 13, 27, 32, 36, 47, 57, 58, 67, 71, 72, 74, 87, 103, 110, 112
Боже, 26, 43, 71, 78, 83, 103
Божи, 31, 120
Божија, 81
Божић, 62
Божја, 27, 40, 49, 56, 58, 64, 67, 81
Божје, 30, 56, 66–68, 112
Божјега, 121

Божјој, 57
Божјојзи, 125
Божју, 22, 40, 42, 83, 101, 107
Божојзи, 67
Божом, 29
Бојани, 80
Боки, 84
Босна, 91, 145
Босне, 64, 105
Бошко Томић, 10
Бошњака, 45, 102
Бошњаци, 104
Бошњачино, 66
Брегави, 30
Бркић, 95, 110
Бркића, 113
Бруссе, 64
Будве, 79
Бујовић, 7, 8, 92, 93
Булгарин, 105

В

Вавилону, 146
Вана, 64
Василија Јовановића Бркића, 126
Василије Јовановић Бркић, 8, 24
Василијом, 12, 15
Велестова, 61
Венеције, 28
Вира, 41
Виру, 34
Високи Дечани, 10
Високу порту, 30
Вујадин Кривокапић, 29
Вука Маркова, 15
Вукале, 8, 10–13, 118–120, 124, 126
Вукотићу, 94
Вуксан, 34
Вуксан Милић, 8, 34, 69

Г

Гаврилов, 113
Гарута, 146

Гацко, 31
Георги Долгоруков, 95
Георги Кнез Долгоруков, 8
Гога, 90
Гора Црна, 62, 67
Горе Црне, 60, 114
Гори Црној, 22, 142
Гору, 52
Гору Црну, 18, 30, 84, 140
Господи, 67
Господу, 68
Госпођи Малој, 31
Грађанах, 72
Грађане, 73, 94
Гребљановића, 10
Грк, 109, 146
Грках, 59
Грке, 104
Грузије, 64
Грчка, 16
Грчке, 64, 109
Грчку, 140, 142

Д

Далматинац, 109
Данил, 79
Даница, 112
Дебеља, 7, 28, 79
Дебеље, 79
Дечане, 25
Дешт-Канчака, 64
Дијарбекра, 64
Дилета, 64
Долгоруков, 95–100, 102, 103, 105–110,
114–116, 120, 121, 124–126
Долгорукова, 110, 113, 118
Долгорукову, 106, 114, 120, 124
Драго, 70, 71
Драго Вукотић, 8, 69
Драго Вукотићу, 94
Дубровник, 11
Дубровчани, 7
Дуодо, 7, 33

Душан, 25
Душаном, 68

Ђ

Ђанбен-ђана, 131
Ђикан, 85
Ђурашковић Јовом, 94
Ђуро, 89, 104

Е

Европе, 45, 101
Европи, 28, 92, 101
Европу, 27, 103
Екатерине Вторе, 8, 95
Ерзерума, 64
Есперијус, 7, 112, 113
Есперијуса, 110, 113

Ж

Жутковић, 69

З

Запад, 23, 62
Западом, 16
Зету, 31, 80

И

Иликова, 89
Исток, 16, 62

Ј

Јанко, 79
Јањине, 109
Једношах, 71
Једношима, 34
Једрене, 31, 64
Једрену, 31
Јерусалима, 64
Јова Петровића, 100
Јован Аврамовић Бјелица, 8, 38
Јово, 100–102
Јово Глуходољанин, 10
Јово Ђурашковић, 69, 85
Јово Петровић, 8, 69
Јовов, 89

Југословенства, 6
Јустинијан, 33
Јустинјани, 7

К

Кабардије, 64
Казан, 144
Каиревана, 64
Кандије, 64
Кануни, 46
Карабогданске, 64
Каравлашке, 64
Карадаг, 59
Карамана, 64
Карамане, 25, 63, 143
Караманом, 31
Караман-паша, 39, 46–48, 63, 127–133,
136–138, 140, 144
Караман-паша Дукађински, 8, 127
Караман-паши Дукађинском, 24
Караман-пашом, 45
Караману, 25
Кастриот, 23
Кибрис, 62
Киргизе, 85
Кирид, 62
Кнежевића, 72
Коран, 134
Косова, 41, 67, 132
Косову, 10, 33, 132
Косора, 89
Косте, 143
Кости Паљикарди, 143
Котор, 11
Котора, 92
Котору, 30
Куран, 16, 45, 65, 66, 104, 138, 146
Курана, 48, 54, 135, 139
Курану, 45
Курдске, 64
Куче, 89
Кучи, 89

Л

Лаз Царев, 79
Лаза царевога, 78
Лазар Богдановић Његуш, 38
Лазара Јанковића, 126
Лазаре, 43
Лазо Богдановић, 42, 47, 48, 63
Лазо Богдановић Његуш, 8
Лазу Богдановићу, 46, 63
Ласе, 64
Латине, 93, 94
Латинком, 17
Ловћена, 23
Лудовику, 46

М

Мавританије, 64
Мазепину, 7
Маине, 11, 12, 15, 19
Малу Госпођу, 95
Мандушић, 79, 82
Марка Тановића, 15
Марко Пјешивац, 10
Марковићу Лазо, 23
Марковоме, 92
Марку, 49
Махмудбеговићу, 145
Маџаре, 115, 117
Маџарском, 46
Медине, 64
Меке, 64, 146
Мерваг, 146
Мехмеду, 30
Мехмет-капицијом, 30
Мехмет-паша, 8, 28, 129–131, 133–142, 146
Мехмет-паше, 136
Мехмет-пашиној, 127
Милија, 82
Милићем, 94
Милутиновића, 7
Мирца, 10
Мисира, 64

Мићуновић, 78
Млетака, 18
Млетаках, 33
Млетке, 6, 18, 27, 33, 35
Млецима, 107
Млечића, 71
Млечиће, 93
Млечићи, 11, 33, 62, 84, 92
Мојаш, 85
Монгола, 81
Мораче, 31
Морачу, 22, 60
Морије, 64
Морију, 142
Москве, 130
Москву, 144
Москов, 114, 129, 134, 140, 144
Москова, 114, 130, 144
Москове, 18
Московом, 114, 130, 134
Москову, 134
Мосула, 64
Мохачем, 46
Мрваљевић, 82
Мрковић, 75
Мркојевића, 6, 20, 76
Мркојевићем, 77
Мурата, 146
Мурате, 45
Мусафа, 54, 58, 128, 131
Муси, 86
Мусо, 46
Мустафа, 63, 64, 100, 134
Мустафе, 75
Мустафи, 57
Мустафине, 35
Мустафу, 40, 41, 115
Мухамеда, 64
Мухамеде, 46

Н

Немањића, 10, 24, 25, 68
Ника Ђурова, 15

Нико, 76, 119, 123, 126
Нико Мартиновић, 8, 14
Нишићко поље, 31
Нови, 29
Новога, 19, 29, 90, 126
Новоме, 18
Н'јемче, 18

О

Обилића, 45, 91
Обрјескова, 19, 100
Омара, 45
Орканови, 45
Орлује, 90
Осман, 16, 22, 35
Османа, 60
Османов, 17
Османово, 145
Османовом, 62
Османову, 46
Осман-паша, 8, 31, 38, 40, 41
Осман-паши, 30
Острогу, 34
Отмановић, 75

П

Палестина, 25
Паљикарда, 143
Паљикарда Станко, 146
Парашама, 131
Пасквала Цигоње, 6
П.-Бургу, 15
Пејо Маџар, 8, 114–117
Пејо Пешикан, 29
Пеју Маџару, 115
Пераста, 92
Перо, 94
Перо Вукотин Мартиновић, 69
Перо Дрпа, 10
Петар, 12, 15, 69, 85, 86
Петар Велики, 16
Петар Трећи, 8, 20
Петра, 102

Петра III-га, 15
Петра Трећега, 12, 20
Петре, 15
Петро Џаја, 90
Петровом Граду, 12, 100
Петру Великоме, 101, 102
Пећи, 12
Пипере, 86
Пипери, 86
Подгорице, 114
Подгорицу, 80
Поља цетинскога, 109
Пољу задримском, 23
Пољу цетињском, 23
Поповићу Стано, 94
Порте, 6, 7
Порти, 6
Призрену, 68
Пророк, 128, 135, 141
Пророка, 31, 40, 44, 45, 65, 66, 138, 144
Пророкове, 137
Пророкову, 45
Пророком, 127, 129
Пророку, 139
Пугачев, 144

Р

Раичевић, 110
Рака, 64
Расија, 25
Расије, 25
Расију, 25
Раша, 89
Рашов, 90
Римљане, 16
Родос, 62
Родоса, 64
Роксолане, 46
Румелија, 145
Румелије, 64, 145
Русе, 100
Руси, 19, 106, 117
Русија, 87, 145

Русије, 7, 145
Русијом, 33, 96, 126
Русију, 15, 125, 126
Русиј', 19, 100, 108
Русима, 106

С

С. Вуловића, 126
Сава, 8, 13, 14, 16, 20, 21, 67–69, 71, 95, 96, 110
Сави, 19–22, 69, 114
Саву, 22
Сафу, 146
Сиваса, 64
Силнога Душана, 12
Симо Цетињанин, 7, 77
Сињегга мора, 12
Сирије, 64
Ситници, 81
Ситницу, 44
Скадар, 117, 127, 136, 146
Скадра, 31
Скадру, 33, 80
Скендербег, 23
Скендербега Ђура, 101, 104
Скендербегом, 86
Скендербегу, 104
Славјанах, 101
Славјане, 16, 83
Смајо, 8, 30, 31
Смају, 32
Смоленска, 33
Солари, 6
Солило, 84
Соломуни, 120
Софију, 46
Спасовдан, 7
Сплџет, 18
Србах, 105
Србе, 25, 26, 105
Срби, 70, 101, 105
Србије, 64
Србин, 7, 27, 79, 105

Србина, 28
Србином, 105
Србу, 10
Српство, 68
Стамбол, 35, 46, 51, 52, 56, 107, 135
Стамбола, 18, 25, 31, 47, 51, 55, 59, 64
Стамболом, 28
Стамболу, 17, 47, 102, 103, 135, 136
Стамбул, 133, 136
Стамбулом, 136
Станко, 143
Стјепаном, 79
Стоца, 30
Студенице, 10
Сулемане, 45
Сулиман, 46
Сулимана Бајазета, 45
Сулкадрижа, 64
Суторине, 29

Т

Талијанце, 28
Тамерлане, 45
Татаре, 85
Татарије, 64
Теодосија, 67, 101, 123
Теодосија Мркојевић, 8, 10–13, 20, 21, 38, 39, 43, 44, 48–50, 55–62, 64, 65, 68–71, 73, 76, 77, 83, 84, 90, 95–99, 103–105, 112–114, 116, 117, 121–123
Теодосија Мркојевића, 74
Теодосији, 97
Теодосији Мркојевићу, 114
Теодосију Мркојевића, 22
Томазео, 6
Томановић, 92
Топал-паша, 86
Топалу, 86
Травника, 30
Трипоља, 64
Трњине, 85
Трсту, 7

Туниса, 64
Туради, 29
Тураках, 18, 24, 41, 42, 67, 71, 85, 136
Турке, 28, 37, 38, 53, 54, 65, 70, 71, 73,
79, 85, 91, 93–95, 102, 105, 135,
140
Турком, 25
Турска, 55, 103, 145
Турске, 64
Турском, 36
Турску, 103
Турци, 11, 18, 19, 25, 26, 33, 38, 39, 41,
48, 53–55, 58–60, 62, 66, 70, 72,
75, 79, 81, 82, 84, 85, 90, 102, 115–
117, 123, 135, 136, 139, 145, 146
Турцима, 23, 31, 38, 44, 53, 55, 60, 62, 65,
67, 79, 84, 95, 102, 104, 106, 111,
115, 116, 119, 126, 146
Турчин, 33, 35, 79, 81, 89, 103, 115, 137,
140
Турчин Перовић, 29
Турчина, 28, 46, 70, 71, 101, 132, 137, 138,
140
Турчином, 102, 117

Ћ

Ћехај-паша, 91
Ћупрелић, 81
Ћупрелића, 44, 84
Ћупрелић-везире, 84
Ћупрелићем, 85

У

Ублима, 91

Ф

Фрањо Молин, 33
Фрању Молину, 33

Х

Хадиџи, 134
Халеба, 64
Харапе, 85
Хасан, 8, 127–129, 131–133, 145, 146

Херцеговине, 30
Херцеговини, 7
Херцеговину, 18
Ходаверди, 89
Храма Соломунова, 64
Хусеин, 8, 127, 128, 134, 135, 145, 146

Ц

Цариград, 17, 27
Цариграду, 19, 33
Цетиња, 48, 94, 126
Цетиње, 10, 47, 95
Цетињу, 6, 10, 11, 23, 24, 34, 53, 67, 95,
113, 126
Ципра, 64
Ципру, 24, 25
Црмнице, 94
Црмницу, 93
Црмничани, 110
Црна Гора, 60, 92, 113, 132
Црне Горе, 34
Црничани, 71
Црнога, 12, 64
Црногорац, 35–37, 72, 137
Црногорацах, 69, 109, 110
Црногорке, 69
Црногорца, 138
Црногорце, 21, 30, 34, 40, 42, 47, 52, 60,
84, 88, 94, 99, 107, 115, 126, 130,
140
Црногорцем, 33, 72, 137, 141
Црногорци, 13, 22, 42, 52–54, 59–61, 63,
69, 72, 89, 94, 99–101, 106, 108,
117, 119, 126, 130, 140
Црногорцима, 38, 95, 99, 114
Црногорче, 42, 120
Црној Гори, 6, 23, 126
Црну, 52
Црну Гору, 7, 17, 22, 28, 59, 60, 62, 71, 94,
130, 139, 141

Ч

Чева, 41, 61, 71, 94

Чево, 38, 72, 85, 93

Чеву, 141

Черкезе, 85

Черкеске, 64

Џ

Џаја, 7

Ш

Шам, 135

Шама, 131

Шерсола, 64

Шћепан, 16, 17, 19–24, 26–30, 32, 34, 37,
72, 74–77, 79, 80, 82–90, 92–94,
106–109, 118, 120, 123, 124

Шћепан Мали, 6, 8

Шћепана, 10, 20, 53, 75, 89, 109, 118–120,
122, 125, 126, 146

Шћепане, 21, 34, 73, 93

Шћепане Мали, 77

Шћепанов, 66

Шћепанова, 7, 38, 53

Шћепанове, 6, 146

Шћепаново, 7

Шћепаном, 24, 29, 76, 87, 93

Шћепаном Малијем, 77

Шћепану, 6, 16, 24, 27, 29, 34, 76, 79, 83,
87, 90, 92, 109, 118, 120

Шувајлија, 31, 38–40, 46, 66

Шувајлија-паша, 8

Шувајлијом, 45

Шувајлина, 66